

LETNIK IV. - 1906.

ZVEZEK 10.

SLOVAN

MESEČNIK
ZA KNJIŽEVNOST
UMETNOST IN
PROSVETO

LISTEK.

Roman Romanov: Pesmi	289
Zofka Kveder-Jelovškova: Slikar Novak	291
I. Topol: Zapada dan	300
—ik: Iz naših slovanskih računov	301
F. Milčinski: Pomladanske muhe	307
Borisov: Kozaška	311
Olčev Igo: V domovini lepih umetnosti	312
Listek	316

Književnost: Trdina Janez: Bajke in povesti o Gorjancih. — Miroslav Hirc: Na bezpuču. — P. J. Odavič: Pesme. Novele. — Miroslav Vilhar in njegov spomenik v Postojni. — † Ivan Lepušić. — † Stevan Sremac. — Jósip Kozarac.
Gledališče in glasba: Ivan Cankar: Izjava.
Umetnost: II. jugoslavanska razstava v Sofiji. — Matevž Langus.
Naše slike: C. L. Sejmur: Dalmatinka. — Srečko Magolič: Ob Savinji. — Václav Brožík: Delavčev obed. — Trgatev maka v Bosni. — Cabanel Alexandre: Tamara. — V Savinskih planinah. — Trganje tobaka. — Miroslav Vilhar v ječi. —

Poziv.

Dne 14. julija t. l. je bilo leto, kar je v Novem mestu zamrl slovenski pisatelj Janez Trdina. Vse svoje žive dni je služil edinole svojemu narodu, ki mu je posvetil vse svoje moči. Porojen v dobi, v kateri se takorekoč še govoriti ni dalo o narodni zavesti, poprijel se je svojega naroda z vso ljubeznijo. Že leta 1849. ga najdemo med slovenskimi pisatelji in od tedaj naprej do svoje smrti je neprenehoma deloval na polju slovenske prosvete. Trdina nam je prvi odkril zaklad narodnega življenja slovenskega, bil je prvi, ki nas je opozoril na vrlino in krasoto našega jezika. Pokojni Trdina je bil pa tudi kremenit, neupogljiv slovenski značaj, ki se ni nikomur uklonil, mož, kakoršnih je med Slovenci zelo malo. Rajši je žrtvoval vse, kakor da bi se izneveril svojim načelom. Kot učitelj je navduševal mladino za slovenstvo in slovanstvo in to v časih, ko je slovenstvo še spalo spanje popolne narodne brezbržnosti.

Ostavlil je ogromno literarno zapuščino — ni pa ostavil imovine. Če kdo, zasluži tedaj gotovo pokojni Trdina, da mu postavi njegov narod spomenik. S tem se bode vsaj deloma izkazal hvaležnega svojemu velikemu pisatelju, velikemu slovenskemu mučeniku in vzormožu.

Podpisana obračata se tedaj do slovenskega občinstva s prošnjo, da naj po možnosti prispeva k temu spomeniku. S tem pokažemo, da vemo ceniti svoje velmože, četudi smo majhen narod.

Prispevki, ki se naj pošiljajo na notarja Aleksandra Hudovernika v Ljubljani, se bodo izkazovali v „Slov. Narodu“.

V Ljubljani, dne 1. julija 1903.

Ivan Hribar
župan.

Aleksander Hudovernik
c. kr. notar.

XIV. šolsko leto.

Zasebna češkoslovenska akademija glasbe in petja v Pragi

Retežova ul.

Karlova ul.

Sprejema deco in osebe vsake starosti za glasbeno izobraženje.

Poučuje se **igranje** na klavirju, orgljah, harmoniju, goslih ter vseh **glasbilih** na lok, sapo in udar, dalje **petje** za soli, operno in zborovo ter **vse nauke godbene stroke**. Posebne tečaje za učitelje in učiteljice glasbe, zborovoditeljev in kapelnikov, organistov in rediteljev korov, kakor tudi **orkestralnih glasbenikov** in koncertnih **mojstrov**.

Šolnina znaša 80—110 K na leto v obrokih. **Vpisnina** 4 K. Za zunanje gojence ima akademija okusen **internat**, v katerem se plačuje za vso **oskrbo** 25 gl. na mesec. **Vpisovanje** traje od 10.—16. septembra od 2.—5. pop. **Pouk** začneja 17. sept.

Ravnatelj Edmund Andrej Cimetr.

V prid družbe sv. Cirila in Metoda

Pivovarna **AUER**

priporoča svoje najboljše marčno
pivo v sodcih in steklenicah

Mnihovgraška zaloga črevljev

Henrik Kenda v Ljubljani

prodaja nedvomno najboljša, najbolj solidna in najbolj zanesljiva obuvala vseh vrst in oblik za gospode, dame in otroke po jako skromnih cenah.

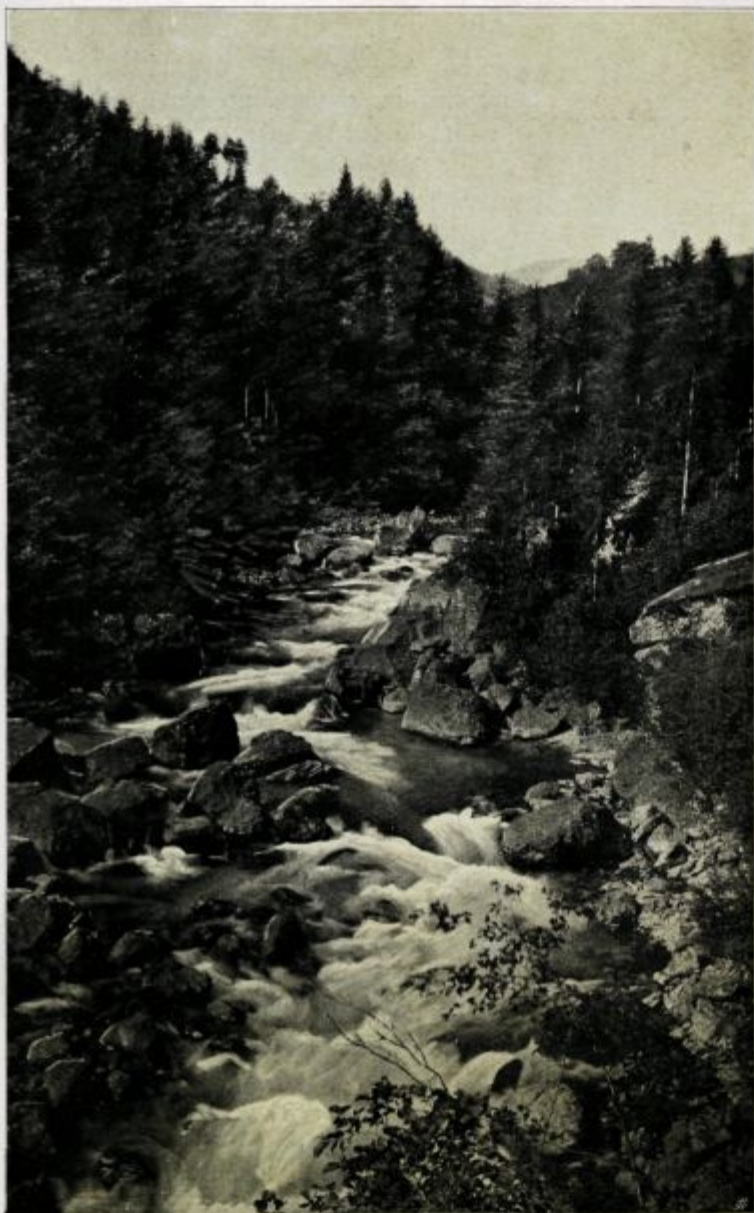

ROSA BONHEUR: ORAČI.

SREČKO MAGOLIČ:
OB SAVINJI.

PESMI.

Spesnil Roman Romanov.

IZ NOČI.

Kakor nebo oddaljeno
strmijo tvoje oči
v mojo dušo nocoj vso razgaljeno,
od blatnih strasti vso razpaljeno —
tvoje črne globoke oči.

In vsa minulost temna
vzbujena živi nocoj,
plamenov sto iz srca,
sto zubljev iz duše dna
gori pred teboj.

Ah, in že midva oba
goriva v plamenih teh,
in nama se sreča smehlja,
in samo nebo vesla
v ta sladki greh.

KADAR JE URA POLNOČI . . .

Kadar je ura polnoči,
odpro se tiho duri,
k meni iz dalje priromaš ti
ob tihi polnočni uri.

O draga, glej! na tvojo ljubav
jaz nisem še upanja zgubil,
jaz mislim še vedno na tisti čas,
ko tvoje bom ustne poljubil.

Ali to je polnočni čas,
in kadar noč premine,
po zemlji sine jesenska luč,
po duši brezupnost síne.

Jaz mislim, sanjam, po njem hrepenim,
in tiho to hrepenenje
že vse je omamilo moje srce,
prevzelo vse moje življenje.

Tak tiho mehko te ljubim jaz
kot sanje mesečino,
kot zvezde tihi polnočni čas,
kot hrepenenje daljino.

MI POPOTNIKI . . .

Ceste izgublajo se
sredi daljnjih trat. —
V dalji ni ciljev več,
v srcu ni želj, ne nad.

Oj, mi popotniki,
mi zablodili smo,
v blodnem življenju tem
duše umorili smo!

FINALE.

Da bile laž so vse besede tvoje,
da so lagale tvoje mi oči? . . .
Ne, Lina! Tvoja topla duša,
ta v tistih časih pač lagala ni!

Kdo ti je dal ukaze smešnohladne,
kdo te naučil je besede te?
Ti jih ponavljaš, ah, — ko v boli burni
molči nocoj omamljeno srcé.

Molči nocoj, a morda, ah, že jutri
vse hrepenenje se vrnilo bo,
vseh neokušanih slasti sladkosti
nad dušo mlado razgrnilo bo.

Gorelo bo in peklo bo goreče,
ah, tak breznaden plamen, hrepeneč
nazaj v daljine, tja v minolost sladko,
v ljubezen tiho, ki je nimam več . . .

SENTIMENTALNOST.

Ne govori jo valovi,
šumijo samó,
ne govori jo vetrovi,
bučijo samó.

Ne govori srcé,
trpi samó,
trpi, molči in umira
z dnem in nočjó

SLIKAR NOVAK.

Spisala Zofka Kveder-Jelovškova.

Slikar Novak je stanoval visoko v petem nadstropju stare, romantične hiše na Mali strani v Pragi. Imel je prostoren ateljé in kuhinjo, zakaj sedemdesetletna mati je stanovala pri njem in mu gospodinjala. Prelep razgled se je odpiral očem na stare, aristokratske vrtove, na čestitljive, starinske palače, na zeleno kupolo sv. Mihaela in tja čez Vltavo na pisano morje stoterih streh in vitkih stolpov starega mesta.

Novak je bil star petinštirideset let in v svojem črnem, svilenem plašču, ki ga je nosil doma, je bil lep in impozanten, kakor oni veliki in slavni slikarji bogate renesanse, ki so nam zapustili toliko divnih, nesmrtnih umotvorov. Bogate črne lase je imel Novak in brado kakor iz žameta. Širokopleč je bil in visok.

Njegov atelje je bil lep. Zakaj to je bilo edino, kar ga je veselilo. Umrl bi bil rajše od lakote, kakor da bi pogrešal teh par lepih dragocenih stvari okrog sebe. Iz starega mašnega plašča je napravil baldahin nad otomano, ki je bila pokrita podnevi s prelepo preprogo, in na kateri je ponoči spal. Po stenah so viseli divno tkani prti, vezeni svileni robci med slikami in razna drobnarija. Vsaka stvar je bila zanj prebogata spominov. Prištedena je bila od ust, prištedena od veselja, po katerem hrepeni mladost, od cigaret, izletov, obleke... In zdelo se mu je, ko je sedel tako v širokem, bogato izrezljanem, starem naslonjaču in gledal okrog sebe, kakor da si je za smeh, za pomladansko solnce, za minljive srečne hipe kupil te mrtve, ali lepe stvari, ki so trajnejše od tega, kar je žrtvoval zanje, trajnejše od njega samega in njegovih sanj.

Mati njegova je bila lepa, poetična starka. Bujni, kakor iz čistega srebra tkani lasje so se svetili nad njenim mirnim, visokim čelom, kakor kneževska krona. Črne velike oči so še vedno živo in inteligentno žarele v bledem obrazu.

Novak je ljubil svojo mater. Zakaj svoj čas je dolga leta vstajala z jutranjo zoro in delala kakor črna živina, da je imel on kaj jesti. In beračila je zanj, da bi mogel postati sin slaven in čaščen. Nosila je drva prodajat od hiše do hiše, zakaj s tem se je največ zaslužilo od vsega,

kar je znala delati. Daleč zunaj mesta je stanovala ž njim, da je bilo cenejše. In ni hotela, da bi bil sin suženj, kakor je bila ona. Rekel je enkrat, ko je bil star osem let, da bi postal najrajše umetnik-slikar.

„Vem, da ne bom, ker smo preubogi, ali lepo je misliti to“, je rekel.

Mati ga je objela.

„Če te veseli, pa boš. Neizmerno te ljubim, moj sin in dokler bo kaplja krvi v meni, tako dolgo boš imel vse, kar poželiš.“

Izpolnila je obljubo; karkoli je pozelel in izrekel, vse se je zgodilo.

„Nikogar nimam, kakor tebe“, je rekla. „Ko sem vzela tvojega očeta, so me doma prokleli. Muzikant je bil tvoj oče in zapustil me je, ko si bil star leto dni. Odšel je v Ameriko. In tisto leto sta mi umrla oče in mati. Zabil se je oče, ko sem odšla in napravil je vse. Dobro, da sta umrla, morda bi se jima bilo slabo godilo na stara leta. Samo tebe imam na svetu, vidiš! Samo zate živim! Danes si star osem let. Pameten si že. In zato ti rečem, karkoli boš zahteval od mene, vse ti bom dala.“

„Barvice bi hotel“, je rekel. „Rdečo, zeleno in modro in čopič.“

Drugi dan je imel barvice in čopič.

V šoli so se učili o čebelah.

„Za vse na svetu bi rad vedel, kakšen je med“, je pripovedoval zvečer.

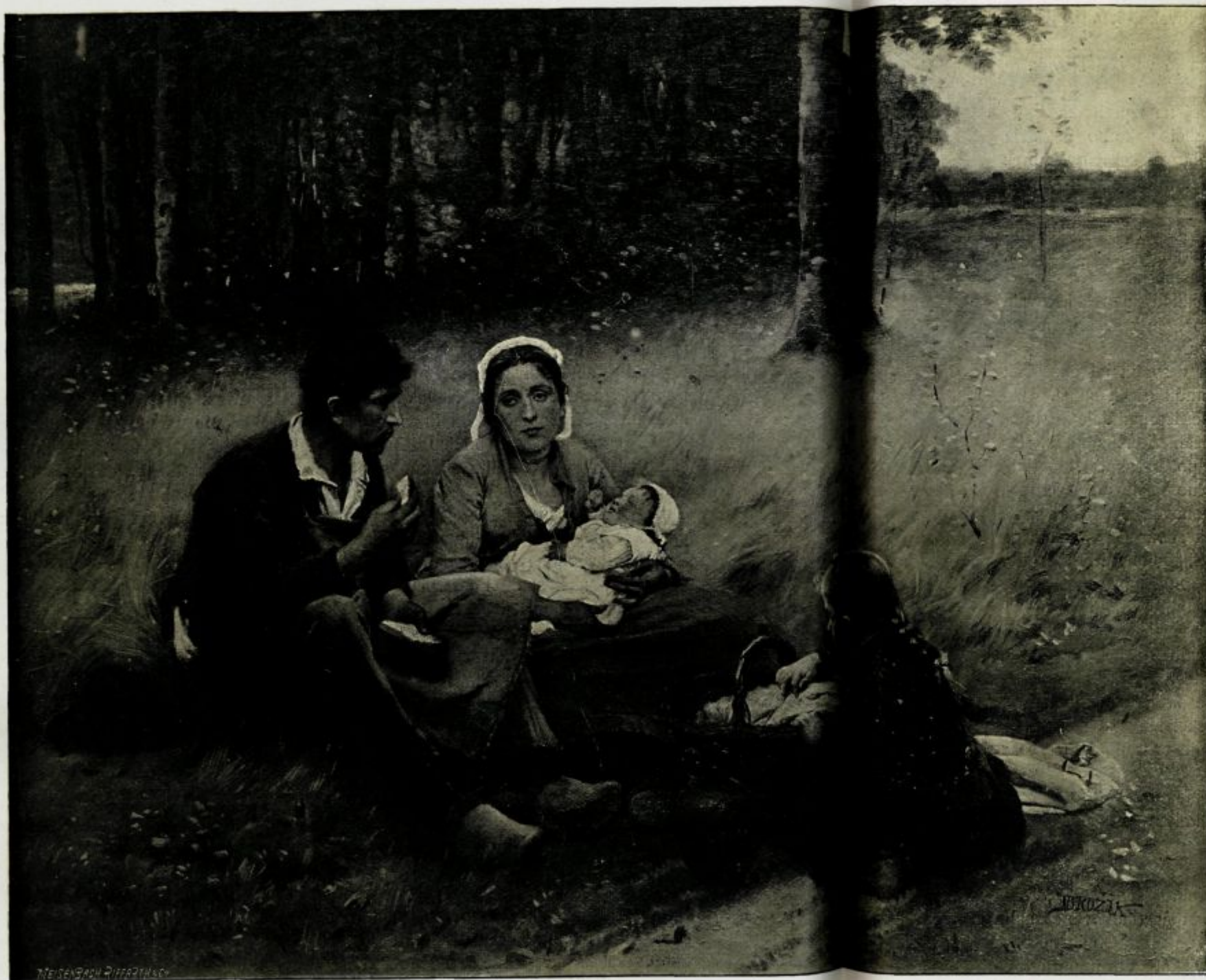
Odšla je zjutraj, kakor vsak dan, mnogo prej, predno se je prebudil. Na mizi mu je pustila malo kave in kos kruha. V peči je stal močnik, da bi ostal gorak do poldneva. Vrnila se je, kakor vselej šele pozno zvečer. Hotel je ravno iti spat, ko je prišla.

„Prinesla sem ti medu, glej“, je rekla. Pokusil je in bilo je neizrečeno dobro. Taka je bila mana, ki je padala Izraelcem izpod neba, si je mislil. Sedel je za mizo in slikal podobe v zgodbah starega zakona z modro, rdečo in zeleno barvo.

„Mana, mana nebeška“, je šepetal in sama beseda je bila sladka v ustih, zdelo se mu je, da diši prelepo, kakor rože.

V tem se je zgrudila njegova mati na tla. Omahnila je in padla. Priskočil je k njej.

VACLAV BROŽIK: DELAVČEV OBED.

„Kaj ti je, mati?“

„Jesti mi daj“, je rekla. „Če ti je kaj ostalo od opoldne, mi daj! Ves dan nisem ničesar okusila.“

„In zakaj si mi prinesla medu?“ jo je vprašal. „To je drago, koliko kruha bi si bila lahko kupila za ta denar!“

„Ko si ga želel“, je rekla tiho in se nasmejala.

Takrat je sklenil deček v svojem srcu, da ne bo želel ničesar več. . .

Tako sta živela z materjo. Vselej pozimi so bili hudi časi. Mrzlo je bilo stanovanje in vlažno. Obleke ni bilo in niti jesti dovolj. Ob večerih sta sedela v temi, ker je bilo škoda trošiti za luč; sedela sta tesno objeta; tako je bilo gorkeje. In takrat mu je mati pripovedovala o bodočnosti. Kako bo slaven in imeniten. Kako bo imel svoj ateljé; s preprogami bo pokrit ateljé in lepo se bo videlo na vse strani čez mesto. V črnem svilenem plašču bo sedel v starem, bogato izrezljanem naslanjaču in učence bo imel, ki bodo poslušali vsako njegovo besedo spoštljivo in z občudovanjem. Tako je govorila. In pozabila sta na zimo in glad.

Ko je začel hoditi v gimnazijo, se je preselila mati v sredino mesta in postala je perica. V neki kleti sta stanovala, na temnem, umazanem dvorišču. Kolikrat je imela mati vse ranjene, krvave roke od luga! Jokala je ponoči, ko je mislila, da sin spi. Pa ni spal. Mislil je, kako bo lepo, ko bo slaven umetnik, slaven slikar, ki ga bo častilo vse mesto. V palači bosta stanovala z materjo. Rad jo bo imel in nikoli se ne bo ženil. Ne, nikoli se ne bo ženil, ker je tako dobra in toliko trpi zanj.

Tako je bilo takrat — — —

Danes je star Novak petinštirideset let. Slikar je in ateljé ima. Tudi učenca ima. Vsak mojster mora imeti učenca, ki ga posnema in občuduje. Njegov učenec je star petintrideset let. „Francesco“ mu pravijo vsi, čeprav se imenuje František in čeprav še nikoli ni videl solnčne Italije.

„Ali ne boš danes nič več slikal?“ ga je vprašala mati.

„Ne, preslaba razsvetljava je.“

Mati je odstavila stojalo s pričeto sliko. Mlado dekle s slameno-rmenimi lasmi je stalo v modri obleki poleg cvetočega grma. Polizana je bila slika, dolgočasno sladka.

Novak je pogledal na svoje delo in je vzdihnil. „Veš, mati, koliko takih deklet z žoltimi

lasmi, v modri obleki in s sladkim, praznim obrazom sem že naslikal?"

„Ne vem, Peter.“

„Šestinsedemdeset. Šestinsedemdeset takih žoltolasih v modri obleki in triinpetdeset črnolasih v rdeči halji. Bogati peki in mesarji našega stostolpega in slavnega mesta so bolj vneti za žolte lase, nego za črne.“

Mati je pristopila k njemu in mu je pogladila roko. „Kako ti vse znaš! Kakor bi drevje v resnici cvetelo! In kako lepa dekleta slikaš! Nikoli nisem videla tako lepe v resnici. Veš, v četrtem nadstropju stanuje zdaj vdova po majorju. Zadnjič, ko te ni bilo doma, sem ji pokazala ateljé! Saj nisi hud? Rekla je, da si velik umetnik. In da naroči pri tebi tudi tako sliko. Za nekega sorodnika. Moraš ji naslikati tako deklico z zlatimi lasmi. Ali obleko, pravi, da moraš narediti zeleno. Kakor da bi bila oblečena v zelen žameť, veš.“

„Dobro, gospej majorici napravim sliko po njeni želji. Vidi se, da ima dober okus.“

„O, ona je zelo izobražena.“

„Verjamem, mati, verjamem. Ali ni prišlo nič pisem zame danes dopoldne, ko me ni bilo doma?“

„Pisem nič. Samo en zaboj. Najbrž je kakšna slika notri. Ali boš takoj pogledal?“

„Zakaj? Saj vem, kaj je. Tisti gozd so mi poslali nazaj, saj vem. Ni za izložbo.“

„Vidiš, saj sem ti rekla, da ne pošiljaj! Zakaj nisi naslikal kakšne deklice? To znaš tako lepo. Pri potoku na primer, kako trga spominčice. To bi bili gotovo vzeli.“

„Saj je vseeno, mati“, je dejal in vstal.

Ko je šel mimo stojala, kjer se je na platnu sramežljivo smehljalo drobno, žoltolaso dekle, je dregnil z nogo vanj, da se je prevrnilo. „Prokleta mazarija!“ je siknil.

Mati je hitela pobirat. „Joj, zakaj nisem boljše postavila! Vse bi se bilo skoraj spridilo po moji krivdi. Ne jezi se, vidiš, sliki se ni nič dogodilo in drug pot bom bolj pazila ter postavila stojalo s pota.“

Nasmehnil se je. „Nič se ne jezim nate, mati.“

„Kaj pojdeš proč?“

„Pojdem na izprehod.“

„O, le pojdi! Potreben si razvedrila“, je rekla in mu poiskala suknjo, palico in klobuk.

Ko je odšel, je stopila še enkrat k sliki. „Kako je to lepo“, je rekla tiho in s spoštovanjem. Sin se ji je zazdel še večji, vzvišen in posvečen, visoko nad drugimi ljudmi. In zopet

ji je zatrepetalo srce od sreče in ponosa, da je njegova mati.

Sin je odšel po stopnicah doli. Ustavil se je pri vratarju. Tam je stanoval v tesni sobici z oknom na dvorišče Francesco, slikar in Novakov učenec. Ležal je na starem divanu. Danes popoldne ga ni bilo gori k Novaku, ker ga je bolela glava.

„Ali si še bolan?“ ga je vprašal Novak.

„Boljše mi je.“

„Potem pojdi z menoj na izprehod.“

Francesco se je oblekel pokorno in odšla sta skupaj na ulico. Nikdar ni šel Novak brez svojega učenca na ulico. Že triindvajset let živita tako skupaj.

Hodila sta po ulicah, postajala pred starimi, bogatimi portali in razgovarjala se, kakor vselej, o krasoti svojega rojstnega mesta.

„Vidiš, to bi hotel naslikati“, je rekel Novak.

„Ne, vidiš, jaz bi to“, je rekel Francesco in mu pokazal kaj družega.

Tisoč slik sta slikala v svojih mislih. Vsak korak, vsak hip jima je nudil novih snovi. Večerilo se je in barve so se izpreminjale in umirale na starih mističnih hišah. Stoleten prah, stoletna nesnaga je ležala po baroknih okrajkih, stare fasade so se fantastično risale od večernega neba in iz podzemskih stanovanj so padali rdeči refleksi petrolejskih svetilk skozi slepa, umazana okna na ozke hodnike. Slikovito se je zavijala ulica v mrak. In iz tega mraka je vstajala preteklost, vsa polna skrivnostnih spominov. In šepetale so temne stene o krvavih dogodkih, pripovedovale so hiše o srečnih idilah, ki so igrale v njih in o žalosti in o nesreči, o strašnih tragedijah, ki so se dogajale za sivimi zidinami.

„Sanjarja sva“, je rekel Novak.

„Dà, sanjarja sva“, je pritrdil Francesco z radostnim glasom.

„Samo sanjarja...“ je siknil Novak med zobmi. „Ah, pojdiva k „Paleti“! se je spomnil in se zasmeljal.

In šla sta k „Paleti“. Stara gostilna je bila to v prostorni, obokani kleti. Stene so bile vse poslikane, mize počekane in izrezljane. Po deskah, s katerimi je bil obit zid od tal do srede, je bilo vse polno slavnih podpisov, karikatur in portretov, z žepnimi noži vrezanih v trdi, od starosti začrneli les. Okrog miz so sedeli slikarji, pušili so, pili, peli in kričali. V kotu, na vzvišenem prostoru je bila miza „starih“. Tam so sedeli že sivolasi možaki, priznani imenitniki, ki so se shajali tu, ker so se radi spominjali veselih večerov, ki so jih v mladih letih slavili v tej umetniški krčmi.

Od starejših so hodili sem samo slavni in priznani mojstri; od nepoznatih starih slikarjev, ki žalostno životarijo po zapuščenih ateljéjih od svojega medlega rokodelstva, ki ga nazivljajo umetnost samo še iz usmiljenja do sebe samih, — od teh ni prihajal semkaj nihče. Tukaj so bile žive še vse njih sanje, še vsi visoki cilji so stali tu in vsi bahati načrti, ki se nikdar, nikdar niso izpolnili, so se oglašali iz starih sten, kadar koli se je kdo od njih zmotil in stopil sem, da bi pogledal malo nazaj v tista lepa, pogumna leta, ko mu ni bil nobeden cilj previsok in pretežaven, da ne bi upiral vanj oči. O, le po zmoti so prišli sem! Zakaj tu jih ni pozdravil vesel spomin mladostnega drznega smeha, tu se je zgenilo in vgriznilo v srce le strupeno razočaranje! Nobeno upanje se ni izpolnilo, noben načrt ni izvršen, noben cilj dosežen! Odšli so žalostni in ponižani.

Tudi Novak ni zahajal rad semkaj. Redko kdaj je prišel in četudi se je smejal in šalil z mladimi slikarji, ki so vsi povprek psovali robstvo akademije in kovali zlate cilje in predrzne načrte za bodočnost, vendar ga je srce bolelo, kakor da sedi tam strupena kača in ga grize, grize...

Danes ga je bolelo srce, kakor da bi ga trgal peklenski rabelj z žarečimi kleščami. Davilo ga je v grlu in v oči so mu silile jezne, bridke solze. Ko sta šla po ulicah s Francescom, ga je prevzela lepota in čar stoletnih palač v večernem mraku. Zmotil ga je duh pomladnih rož, ki je vstajal iz visoko obzidanih aristokratskih vrtov in padal na ulico. Pozabil je par hipov na svoje misli in zopet je sanjal glasno, kakor že tisočkrat. „To bi slikal...“ Vijoličasta tema stoji v tem kotu ulice, mehko se gube obrisi v zamolklih zelenkastih barvah starega zidovja. Na oknu v podstrešju blešči zadnji odsev večerne zarje. Tu doli je že vse temno in nejasno, barve se prelivajo druga v drugo, gori pa se streha ostro rdeče slika na belem, večernem oblaku nad njo. „To bi slikal...“ Staro samostansko cerkev. Kakor trpka molčeča usta so ta železna, črna vrata. Na stopnicah pred portalom so se klali nekdanj Husitje s pravoverniki. Stare akacije ob straneh diše mamljivo. V temi se bliska tuintam bel cvet. „To bi slikal...“ Po grajskih stopnicah gre počasi študent z ljubico. Samo še dve senci sta njuni postavi. In vendar vidiš na temnih, črnih, nejasnih sencah, da sta mlada, lepa, srečna človeka, da se ljubita, da sta se poljubila prvič. Stotisoč jih je že šlo po teh stopnicah. Stotisoč jih je šlo tako v pomladnem večeru zaljub-

ljenih in srečnih. Prej kdaj, pred stoletji so zacinkale ostroge ob kamen. Meč se je zablisal ob strani iz teme. Zdaj se zamaje v dalji belo pero na klobučku mlade prodajalke... Lepo bi se dalo to slikati, tako, da bi vsak vedel: stotisoč jih je že šlo, stokrat stotisoč, tako po teh stopnicah v mraku pomladanskega večera... Tako so šli, kakor gresta ta dva, srečno, veselo, zaljubljeno...

To je mislil Novak, in slikal je v mislih tako sliko. Ali zdramilo ga je kaj, srce se mu je stisnilo in spomnil se je, da ni umetnik. Ni moči, ni znanja, ni talenta za tako sliko. Nikoli je ne naslika!

Vesel šum je bil v gostilni. Oh, ali so bili veseli ti osemnajstletni in dvajsetletni fantje! Tako so se iskrile oči, kakor živa luč in vse telo je trepetalo od mlade, opojne objesti. Vsi so bili polni prečudežne mlade sile in v srcu so jim stali solnčni maliki. Pripovedovali so, kam pojdejo: V Italijo ljubiti črne oči žametastopolnih deklet, na sever gledat čudežno severno luč, v Pariz slikat grizete in v Rusijo na Volgo pet in sanjat... Premajhen jim je bil svet, in življenje se jim je zdelo dolgo zadosti za stotero ciljev. Govorili so o slikarjih, o izložbah in slikah. Nič jim ni bilo zadosti lepo pod solncem, nihče zadosti slaven. Nihče ni izrekel tega, ali vsakdo je slutil tajno v svojem srcu, da kadar pride njegova ura, bo sijajnejša od vseh drugih. Prebudi se v duši, prebudi se, da se začudi svet! Vsak je čutil, da spe tajne sile v njem. Bogate sile, kakor gorski viri. In ko privro na dan...! Oh, in malo jih je med njimi, ki ne čakajo zastonj.

Novak je sedel s Francescom k veliki dolgi mizi. „Danes sem petinštirideset let star, fantje! Praznujte z menoj!“

Dvignil se je strašen vrišč in zapeli so mu godovnico.

„Veseli bodite!“ je rekel Novak. „Razveselite me, kajti žalosten sem danes zelo!“

Niso razumeli, kaj misli. Ali za veselje jih ni bilo treba prositi. Kipelo je v njihovi mladi sveži krvi, kakor kipi šampanjec v tesni steklenici.

„Juh! Juh! Juh!“ — Poglejte, kako gore oči, kako se blešče beli zobje, kako rde polne ustnice! Razkošno in lehkomišno doni smeh, pesem se razliva iz prsi lahko in polno, vsa drhteča od vesele sreče.

„Ljudje, poslušajte me! Čez pet let! Čez deset let! Ves svet osvojim! Vse ljudi!“ je vpil mlad fant s kodrastimi lasmi.

Kričali so vsepoprek in se smejali. — Nekdo mu je pokrnil usta z roko in je deklamiral: „Sla-

ven bom, imeniten in bogat! V Pragi je ni take palače, kakor jo bom imel jaz. In ateljé! Na svetu ga ni takega, kakoršen bo moj.“

Potegnili so ga s stola in drugi je skočil gori: „Živela ljubezen! Tako bom slikal, da se bodo vse ženske zaljubile vame! Angleško kneginjo vzamem za ženo, te so mi najbolj všeč!“

Norije so govorili in vendar je vsak mislil skrito pri sebi: „Zakaj ne?! Nemogoče ni!“

Prišli so še štirje njihove družbe. Kakor bombe so pali med društvo, nemirni kakor živo srebro.

„Dajte mi piti, prijatelji!“ je kričal največji med njimi. „Moram piti v slavo filistrov in mastnih kramarskih duš!“

Ko je ugledal Novaka, se mu je priklonil do tal. Vzel je petak iz žepa in ga položil pred njega. „Prijatelji in kolege“, je vpil. „Danes prvič vidite, da plača Fiala svoje dolgove. Pet goldinarjev sem bil dolžan temule gospodu dolga tri leta, danes pa jih plačam!“

„Kaj si prodal kakšno sliko?“ so vpraševali.

„Nisem. Našim Pražanom ne bom prodal svojih slik, predno ne vidim vse Evrope s kadilnicami v rokah pred svojimi platni. Ampak prodali smo danes s tovariši dve steničavi postelji!“

Zakrohotala se je družba, da je zagrmelo po krčmi. Plinovi plameni po svetilkah so zaplapolali in orel, ki je visel z razprostrtimi krili pod stropom, se je zamajal.

„Gospodje, ne bodite trobente pred Jeriho“, je rekel natarar. „Hiša se razvali, če boste delali tak hrup!“

Poslali so ga po sveže pivo.

Fiala pa je sedel k Novaku. „Tri mesece vas že nisem videl.“

„Niti jaz vas. Kaj delate?“

„Mi štirje smo si najeli stanovanje. Nismo se ga dolgo veselili. Včeraj nas je postavil gospodar na zrak. Dal nam je najemnino nazaj in še desetak po vrhu.“

„Kako to?“

„Pripoveduj, pripoveduj!“ so vpili drugi.

„Nu“, pravi Fiala, „najeli smo dve veliki sobi, kuhinjo in kopalnico, vse za trideset goldinarjev na mesec. Dozdaj smo plačevali vsaki po dvanajst na mesec, to je osemindeset goldinarjev. — Torej bi imeli dvanajst profita. Najeli smo in plačali za četrto leto naprej. Zastavili smo vse, kar smo imeli.“

„A pohištvo?“

„To je druga. Hoteli smo si ga kupiti, ali denarja ni bilo nič več. Ne veste, kako debelo nas je gledal vratar, ko smo prinesli vsak le majhen kovčeg in par palet. Niti odpreti nam ni hotel stanovanja. Nu, mi smo rekli, da smo si naročili pohištvo, ali da nam ga mizar še ni dogotovil, da ga dobimo čez par dni. Prvo noč smo spali na tleh. Eno sobo smo naredili za ateljé. Prostora smo imeli bogme zadosti. Drugi dan smo si izposodili nekaj denarja in kupili smo si dve postelji. Imenitno se je živelo.“

„Dà, Anežka, tisti rdeči model, jim je hodila kuhat obed, a premog so kradli v akademiji!“

„V škatljah za barve so ga nosili domov in v žepih!“

„Fiala pripoveduj, kako so se postelje izprehajale!“ tako so vpili vmes, eden to, drugi drugo.

„Oh, da“, je nadaljeval Fiala. „Postelje so se izprehajale. Toliko stenice je bilo notri, da so jih nosile iz enega kota v drugi.“

„Bili smo v smrtni nevarnosti, da nas pojedjo do kosti!“ so pravili tovariši.

„V treh tednih smo shujšali vsi skupaj za trinajst kil“, je rekel Fiala. „Mi se vsako nedeljo tehtamo v parku, kadar je promenada. Po dva pa po dva.“

„In gospodar vas je postavil na cesto, ker se je bal, da mu ne okužite s tem preljubeznivim mrčesom njegove nove hiše?“ je vprašal Novak.

„Uganili ste. Razneslo se je po hiši, da se naše postelje izprehajajo po sobah, tako da so žive. In drugi najemniki so rekli, da se izselijo, če ne pojdemo mi. Pa mi nalašč nismo hoteli. Čeprav se je vražji mrčes množil prestrašno. Kar od nas so padale.“

Novak se je malo odmaknil.

„O, ne bojte se. Tam, kjer sem zdaj vzel meblirano sobo, so me vsega osuli s Zacherlinom, drugače me niso hoteli.“

„Tudi mi smo se morali udati tej proceduri. Še lase so nam naprašili“, so pripovedovali njegovi trije prijatelji.

„Dà, babe so raznesle našo slavo po vsem okraju“, je rekel Fiala. „Gospodar nas je podil vsak dan ven, a mi smo rekli, da ne gremo; plačali smo, zakaj bi nas podil ven! Če hoče, naj nam plača sto goldinarjev, pa pojdemo. Jezili smo ga strašno. Končno nam je dal deset goldinarjev, a pri meni bo naročil portret. V nedeljo popoldne naj pridem prvič k njemu. Tudi ženo in hčer lahko portretiram, je rekel, če njega

napravim dobro. Plača mi osem goldinarjev za kvadratni meter.“

„Sramota!“ so kričali slikarji. „To je beraško!“

„Beraško, prijatelji!“ je pritrdil Fiala. „Ali čakajte, ko bom slaven, mi bodo plačevali po osemdeset tisoč!“

„No, no“, pravi Novak. „Le potrpite, boste že cenejši.“

„In če bi tudi ne dobil počenega groša!“ je vzrotil Fiala. „Meni ni za mamon, meni je za umetnost! Jaz sem umetnik in portret, ki ga jaz napravim, je umetniško delo, in če bi ga delal za petak. To je kaj družega, kakor vaše polizane device, ki vam jih voli plačujejo s poldrugim stotakom!“

Novak je prebledel. Vstal je in stisnil pesti. Vsi so priskočili in mirili.

„Saj ni mislil tako! Zaradi enega dovtipa vendar ne boste razžaljeni!“

Novak se je tresel. Široke mogočne prsi so se vzdigale razburjeno. Mislili so, da bo skočil na Fialo. Ali hkratu je pokril obraz z rokami in je sedel.

„Zakaj ste mi to rekli, Fiala?“ je dejal z zlomljenim glasom. „Kaj sem vam storil?“

Njegov glas je bil ponosen in pretresljiv obenem. Kakor kralj govori, če ga ponižaš po pravici.

Vsi so se hipoma iztreznili. Fialo je bilo sram in žal mu je bilo, da je bil tako nagel. Mrmral je nekaj in v zadregi ni vedel, kaj bi počel.

Novak je zamahnil z roko. „Ne izgovarjajte se! Izrekli ste, kar sem sam davno vedel, da si mislite o meni. Saj vem, da me prezirate. Danes imate še vsi to pravico. Ali čez dve leti, čez pet let vas bo malo, ki me boste smeli še prezirati. Danes se še ne ve, kdo bo izbran in kdo zavržen.“

Pogovarjali so ga in Fiala je iznova zatrjeval, da ga ni hotel žaliti. Novak mu je dal roko, ali videlo se mu je, da je razburjen, ogorčen in žalosten.

„Vesel večer vam izpridim“, je rekel. „Ali končno, tudi taki pogovori so potrebni včasih.“

„Ampak vendar“, je začel Fiala. „Jaz vas ne razumem, odkritosrčno rečeno. Te dni smo bili s prijatelji v palači barona G. Njegov sin nam je sam kazal bogato zbirko slik svojega očeta. In tam smo se divili tudi vašemu tripniku „Mati“. Starejši slikarji so nam mnogo pripovedovali o tej sliki, hvalili so jo navdušeno ali mi mlajši — nikakor nismo mogli verjeti. In

še zdaj, — oprostite, Novak — jaz skoraj ne verjamem, da ste ono sliko ustvarili vi.“

„In vendar, moja je“, je rekel Novak in obraz mu je potemnel.

„Ali za božjo voljo, zakaj slikate zdaj take vnebovpijoče mazarije, ko ste zmožen takega genijalnega poleta?“ se je čudil nekdo od družbe. „Ona vaša slika je božanstveno delo!“

„Zakaj?“ je dejal Novak hripavo. „Ker nisem družega zmožen, bratje!“

Obmolknili so vsi, le Fiala se ni mogel vzdržati. „Nasprotno, jaz mislim, če bi jaz enkrat naslikal kaj takega, kakor je vaša „Mati“, potem bi se raje ubil, kakor da bi se ponižal na slikanje tistih zoprno sentimentalnih punc, ki jih delate zdaj!“

„Tudi takrat, ko sem slikal „Mater“, sem delal že žoltolaske v modri obleki in črnolaske v rdeči obleki ob potoku. Saj ste videli mojo sliko, saj ste videli, kako berači mati za svojega otroka, kako pada pod težko butaro drv v obcestno grapo, kako stoji s krvavimi rokami pri nečkah s perilom in gleda z žalostnim in vendar tako srečnim nasmehom na sina, ki je zaspal pri mizi nad knjigo. To je moja mati. Njeno povest sem slikal. Ali recite, kdo bi pustil tako mater, da gine od gladu, če more, da ji da kruha?! Koga bi ne bilo sram, da se je napil njene krvi, njenih srag in ji ne da niti mirnega kotička, da se malo oddahne od strašnega življenja, od kravega, morečega dela?! Recite, kdo bi bil tak?“

Obmolknil je in si obrisal pot s čela. Smrtno bled je bil, mrko so zrle temne, velike oči.

„Za ono sliko „Mati“ mi ni dal nihče ničesar. Bila je na razstavi, vsi časopisi so bili navdušeni, prerokovali so mi sijajno bodočnost. Pa sem zopet dalje mazal sladčičarske „boginje“, debele „Tirolke“ in „zveste pse“. Mislil sem tudi na druge stvari. Sanjaril sem o velikem ciklu slik „Življenje“, sanjal sem o ogromni sliki „Beda“ — sto drugih naslovov bi vam še lahko povedal.“

„In potem, ko je kupil baron G. vaš tripnik“, je vprašal Fiala, „kaj ste potem počeli?“

„Prepozno ga je kupil“, je rekel Novak. „S tem se tolažim. Da nisem sam kriv, da so okolnosti krive, ki so me zadušile. Ali včasih, danes na primer, vem, da ni nihče kriv. Malo je bilo v meni. To pa sem dal, ko sem slikal „Mater“, in izčrpal sem se. Takrat sem bil sedemindvajset let star, ko mi je odkupil baron ono sliko za pettisoč goldinarjev! — Pettisoč goldinarjev! Najel sem si lepši ateljé, še danes ga imam. Kupil

sem si črn svilen plašč, žametast baret. V hiši je stanoval petošolec, ki je že dvakrat pal in katerega je hotel dati stric med fratre. Ali študent bi bil rad slikar, in jaz sem mu dejal, naj pride k meni, da ga bom učil. Vsi veliki slikarji so imeli učence. In jaz sem po obrazu in po postavi rojen slikar. Poglejte! privzdignil se je napol s stola in položil roko na prsa. Prekrasen je bil videti tako. Obraz mu je bil poln sile in duha in nekega posebnega, genijalnega moštva. Fiala je sklenil v duhu, da ga naslika v umetniškem baretu s peresom in v temnordečem plašču, na prsih zlato verižico.

„Famozen tip!“ se je oglasil nekdo iz družbe.

„Dà, famozen tip!“ se je smejal Novak rezko. „Famozen tip slikarja! Tudi sam sem to vedel že takrat in skrbel sem za ozadje, ki mi je bilo potrebno. Potem sem sedel pred platno in sem hotel naslikati svoje načrte in svoje sanje: „Življenje“, „Bedo“, „Pot k cilju“ — sto slik. Ali ničesar več nisem znal! Ničesar več“, je zavpil. „Kaj veste vi, golobradci, o tem?! Cele dneve sedim pred platnom in začenjам zdaj to, zdaj ono. Ali mesto slik, mesto tega, kar hočem, reži se mi iz platna smešna karikatura! Spočetka mislim, da je to samo slabo razpoloženje in čakam in upam. Ali ne, meseci tečejo in jaz sem slep, moja roka je trda in okorna. Vir v meni se je posušil! Ena sama slika „Mati“ in potem ničesar več. Ena sama roža je vzrasla v mojem srcu! A jaz sem mislil, da je moja duša rodovitno polje, ki mi bo dajala bogato žetev stokrat in tisočkrat. Sedim pred začeto sliko in pred očmi mi stoji megla, in strah me je in groza. Ne morem dalje, ne morem kvišku, ne morem k cilju! Predstavljajte si to! Sram me je in groza me je! Trudim se, poizkušam, ali ničesar drugega ne znam slikati, kakor tiste neprirodne muze, boginje, „ljubezen“, „pomlad“, „nedolžnost“, tisto strašno neokusnost v žoltih laseh in modri obleki pri studencu, pod cvetočim drevesom ali pred operetno kmetsko hišico! Predstavljajte si! In vendar sem bil enkrat umetnik! Bil sem umetnik, kakor ste zdaj vi! Toliko ciljev, toliko načrtov, toliko sanj! Koliko visokih idealov je bilo v mojem srcu, koliko vesele predrzne nade v svojo moč in silo! Gorel sem kakor gorite zdaj vi! Večji umetnik sem bil od vas! Nihče od vas še ni naslikal česa takega, kakor je moja „Mati“, in malo vas bo, ki dosežete, kar sem dosegel takrat jaz! Samo za en trenutek dosegel! Zago-relo je v meni in ugasnilo! Predstavljajte si! Kakor preganjan pes sem bežal okrog. In nikogar,

ki bi me bil potolažil, nikogar, ki bi mu mogel pokazati to peklo v srcu. Ali naj se materi raz-odenem?! Če zrušim sebe v njenih očeh, zrušim njo samo. Molčal sem!“

Naslonil se je nazaj in pogledal okrog sebe. „Ali vas je, ali ste mladi! In tudi vaš čas pride. Jokali se boste kje za plotom in se bali, da vas ne bi kdo videl. Zdaj vse zaničujete, vse obso-jate! Ali mnogo vas obmolkne v par letih. In sram vas bo. Jaz naj koga sodim, jaz, ki sam nisem nič, jaz, ki sem prazen, brez ploda, — prazen sod, gluh zvon, usahel vodnjak?! Spočetka se boste še tolažili: drugo leto, v jeseni, spomladi pride moč v moje srce in takrat ustvarim, kar sem zamislil ustvariti v ponosnih samotnih nočeh. Ali nikoli ne pride tista jesen, tista pomlad za vas. Brez cveta in ploda usahnete tudi vi! Nekaj vas bo, ki napravite par korakov k cilju, par di-šečih cvetov požene vaša duša. Ali naenkrat boste omagali. Čakali boste, kdaj zopet zapoje v vašem srcu mogočno in bogato, da bi ustvarjali, kakor bogovi. Ali tiho ostane, ničesar se ne zgane več! In strah vas bo, kakor je bilo mene strah. Pri-krivali boste to strašno pogorišče v sebi pred svetom in pred seboj. Pred seboj najbolj! Vidite, jaz sedim doma v svojem lepem naslanjaču in delam žoltolasa in črnolasa dekleta. In vendar imam še ideale! Treba služiti kruh zase in za mater. In potem, jaz ne morem biti brez ateljeja, brez žametastega baretu. Tako vendar še včasih mislim, da sem umetnik! Mislim si, da delam kakor sobni slikar zato s šablono zdaj žolte in zdaj črne lase, da pridobim denarja, da dobim sredstev za pravo umetnost. Mislim si, če bi imel denar, pa bi šel v Italijo, v Španijo, potoval bi po vsem svetu, učil bi se in potem bi lahko naslikal kaj lepega. Ali to je vse laž! Ves svet bi bil lahko moj, a jaz vendar ne morem nasli-kati več niti ene same majhne slike. Predstavljajte si to! Posušil se je vir v moji duši in roke so mi omahnile!“

Raztegnil je roke predse in se zagledal vanje.

„Mrtve so“, je rekel.

Okrog pri drugih mizah so se hrupno za-bavali. Nekdo je pel novo poskočnico, v drugem kotu velike kleti je neprestano igral ariston. Gost dim je plaval pod stropom.

„Pijte!“ je rekel Novak in zvrnil čašo vase. Pili so tudi drugi, nekdo se je zasmel, na drugem koncu mize se je zaslišal frivolen dovtip, ali okrog Novaka so molčali.

Pogledal jih je po vrsti. Strogo in kritično in vsakega je zazeblo, ko se je srečal z njegovim silnim očesom.

„Žalostne stvari bi vam lahko prerokoval!“ je dejal. „Od mojih tovarišev se ni obnesel niti eden! A bili so imenitni fantje med njimi. Talentirani smo bili vsi, objestni in tako vrtoglavo predrzni v svojih ciljih! Najvišje, največje! A glejte, niti eden ni prišel do cilja! Koliko je slavnih slikarjev na svetu? Na prste bi jih lahko seštel. Vsako stoletje rodi jedva par velikanov. A slikarjev je na stotisoče, milijone, ki bi hoteli nekaj biti, nekaj doseči! En cilj se sveti vsem. Vsi ti strašni, ogromni množici en sam cilj! In samo par jih je prišlo navzgor. Vsi drugi pa so oslabei na potu. Ugasnili in izginili. A človeško srce je tako nespametno! Česa si ne zaželi, dokler je polno mladosti in sile?! Ne zna se zadovoljiti. Nikdar se ne zna zadovoljiti! Zakaj nisem jaz zadovoljen, da me časte mesarji, peki in celo majorjeve vdove?! Kaj nisem zanje imeniten slikar?! In če bi bil najboljši slikar našega naroda, kaj bi bil zadovoljen?! Največji slikar Evrope bi hotel biti, sveta, stoletja, — največji slikar, kar jih je bilo in bo!“

„Po tem hrepeni vsakdo!“ je rekel Fiala. Zatrepetal je v čudni groznici. Pritisnil je roke na oči in dejal: „Smejajte se, ali jaz moram, moram, moram nekaj doseči!“

Novak je pogledal po obmizju.

„Koliko nas je? Štiriindvajset. Iz našega letnika nas je bilo čez trideset. In nihče ni nič v najskromnejšem umetniškem smislu. Trije so profesorji risarije na realkah, ti so dosegli največ, a ti umetniki niso. Drugi so postali fotografi, gostilničarji, trgovci, slikarji pekov in mesarjev, kakor jaz, knjigovodje, agentje in vagabundi. Tak vagabund je morda ostal še najbolj umetnik od nas vseh. Po Slovaškem hodi od vasi do vasi in slika po cerkvah, kadar ga prime želja za umetnost. In pravijo, da so lepe njegove slike. Umetniki pravijo to, ali on ni zadovoljen. Gre in pije in toži, da je propal. Pravi, da pije, ker ne more do cilja, ker ne more to, kar hoče!“

„Jaz bi ne pil, jaz bi se ubil!“ pravi Fiala in stisne pest.

Novak se zgrabi z obema rokama za srajco in jo razgrne na širokih, obraslih prsih.

„Glejte“, pravi in pokaže na bel sled rane nad srcem. „Danes pred petnajstimi leti sem se zabodel v jarku pred mestom. Nisem mislil niti na mater, niti nase, nego samo na to, da ne morem živeti, ko nisem več umetnik. Naj umrje še telo, ko je umrla duša sem mislil.“

Spustil je roke in suknja je pokrila prsa in rano. Ariston je igral čardaš, na sredi kleti pa sta plesala dva mlada razposajena slikarja. Vse

jih je gledalo, smejalo se in jim ploskalo, le Novakova družba je bila tiha in mirna.

„Nihče od mojih znancev ni vedel tega“, je pravil Novak. „Niti moja mati ne. Le Francesco in zdravniki v bolnišnici. Potem mi je malo odleglo. Mati je hodila k meni in je jokala neprestano v strahu, da bi ne umrl. Ko sem ozdravil, sem bil nekaj časa zadovoljnejši. Francescu je umrl stric in mu zapustil nekaj premoženja. Ostal je moj veren učenec. Tudi on ni umetnik, le hrepenenje je v njem, ali sila in moč ne. In tako igrava komedijo oba. Rodila sva se, da delava štafažo drug drugemu. Zakaj kljub vsemu: dokler živiš, tako dolgo ti črv ne da miru! Gloda in kljuje! Sram te je samega sebe, a vendar igraš komedijo dalje in upaš tajno in prikrito, kakor tat. Že pet let nisem poizkusil slikati umetniško. Ali letos sem moral. Sili te in sili. Stokrat nehaš, stokrat začneš iznova. Vedel sem, da je slika za nič in vendar sem jo poslal na izložbo. Morda se sam podcenjuješ . . . Take nespametne upe gojiš. Vrnili so mi danes sliko. Vedel sem, da mi jo vrnejo, ali vendar boli udarec. Tukaj v srcu boli in reže, kakor takrat, ko sem si porinil bodalce v prsi, žal, ne na pravem mestu. Ali mater imam in tako lepa je zdaj na stara leta, kakor še ni bila nikdar. Ne morem je umoriti!“

Izpil je čašo pred seboj in poklical natakarja. Plačal je zase in za vso družbo in potem sta odšla s Francescom.

Ariston je igral, tovariši pri drugih mizah so bili veseli, Fiala je bil še malo časa zamišljen in otožen, potem pa je zapel: „Ves svet je naš, vsi cilji! . . .“

In tovariši so zapeli ž njim mlado, improvizirano, močno in drzno pesem. Nihče ni vedel še ničesar o razočaranju, o žalosti, o obupu. In vsak je mislil:

„Jaz vse dosežem, meni se vse izpolni! Jaz, jaz . . .!“

Predivna mesečna noč se je razpenjala nad zlatim mestom. In ves kraj je stopil nazaj v stare romantične čase.

Novak in Francesco sta stopala po stopnicah kvišku. Kadarkoli sta se vračala ponoči domov, vselej sta šla še gor na Hradčane. Pod orjaškim obokanim vhodom se je izprehajala straža. Dvorišče se je svetilo srebrno. Katedrala svetega Vida se je vsa čudovita in prekrasna vzdigala do belih zvezd. Vitki svodi so se dvigali od stolpiča do stolpiča, fantastične ribe, zmaji in pošasti, ki bruhajo ob deževju vodo skozi široko odprti gobec, so oživali in prežali iz visočine nizdol z debelimi, hudobnimi očmi. Visoka gotška okna so se sve-

tila v skrivnostnih refleksi. Čuj, ali ne buče orglje v ogromnem hramu? Ali se niso dvignili težki sarkofagi s krst kraljev, vitezov in princes?... Daleč se razteza kraljevski grad okoli tebe. Ali se ne odpirajo vrata vitezom na konjih, ki so prišli v srebrnih oklopih, s sulicami in s kopjem na slavne carske turnirje?... Tam za visokim oknom brli slaba luč. Aristokratska opatka ne more spati in moli k svojemu Bogu v tihi uri o polnoči... Črna senca te pogoltne. Črno stoji Daliborka pred teboj. Davno so umrli zadnji obsojenci v strašnih podzemeljskih ječah od gladu in strahu. Stoletja že molče ti zidovi. Veter vzdihne v visokem stolpu in tebi se zdrzne srce. Kakšni spomini hodijo tod, kakšni strahovi vstajajo iz starih, minolih stoletij?!... Tam čepé tihe korarske hiše, a za njimi se stiska krdelo hišic, ki jim sežeš z roko na streho. Tiho se plaziš na okoli in gledaš v temna okna. Kaj se ne bo nekaj zasvetilo? Kaj ne boš ugledal starega alhimista, ki vari zlato, išče kamen modrosti in kuha skrivnostne pijače ljubezni in smrti?!...

Molče sta šla Novak in Francesco tudi. O polnoči stopiš sem in tri stolet se zavrti nazaj. Vsa poetična, tragična in strašna romantika srednjega veka te obveje, čudovite reči ti gleda oko in srce utriplje plaho. Mesečina tke srebrne niti. Sv. Juij na vodnjaku brzda svojega iskrega konja; neznan pobožen svetnik stoji v kotu in te gleda, da se prestrašiš, ko stopiš pred njega.

Skozi stara vrata stopiš na majhno planoto. Visoko se je vzdignil grajski zid nad stare aristokratske vrtove. Vzpneš se kvišku na stopnice, nasloniš roke na ruševce se zidovje in se zagledaš na slavno praško mesto. Stoletne palače, temne, spominov in skrivnosti polne leže pod tvojimi

nogami. Žlahtne rože diše po vrtovih, kupole se bliskajo v mesečini, tiho in resno stoje stoteri stolpi nad mestom. Bela Vltava šumi nad jezovi in za njo leži morje fantastičnih streh. Mirno in veličastno se je vzdignilo nebo v neizmerje, tam nad mestom se je utrnila zvezda in kakor zlata solza pada v temo na zemlji.

„Francesco“, pravi Novak. „Zakaj se zdi človek samemu sebi važen in imeniten nad vse drugo v vesoljstvu?! Glej, to krasoto doli na zemlji in to neizmernost velikanskih neznanih svetov nad nama! Ako tudi milijarde propadejo in se zrušijo v nič, iz katerega so se razvili, ta velikanska, večna in neizmerna priroda bo rodila druge milijarde, da iščejo in najdejo cilje, za katere so ustvarjeni. In morda je to najin cilj, da v takem tihem, čarobnem času občutiva ničnost posameznega stvora in gigantsko veličino in krasoto neizmerja, čegar del sva, kakor je kaplja vode del morja. Neizrekljivo malo je to, biti kaplja vode v morju, ali vse, kar je v vesoljstvu, se sklada iz takih ničnosti v velikanske grandiozne manifestacije življenske sile.“

Francesco je rekel: „Zdi se mi, da je to več, da čutiva to noč na tak način, kakor da znava naslikati v barvah polje ali gozd ali kaj drugega tako, da bi bilo podobno istini.“

„Nocoj nama bo dala ta misel svojo lepo in mehko tolažbo“, je odgovoril Novak. „Ali pride dan, zvezde izginejo z neba, prisotnost neznanega, neizmernega in čudovitega svetovja izgine in zopet se nama bo zdel najvišji cilj najinega življenja kos dobro poslikanega platna... Taki smo ljudje, da so tudi naši največji cilji smešni, če jih pogledaš od blizu.“

ZAPADA DAN.

Gori zapad, vrhovi plapolajo
v plamenih jasnih, zarja solnca svita
se za gorami v večno dalj prikrita,
oblaki v ognju njenem se igrajo.

Emanuela, vidiš-li plamene,
li vidiš na večeru ta zapad,
li vidiš žarke solnca še ognjene?

Zapada dan... Pasovi lesketajo
se v zlati luči solnčnega odsvita,
nad doli tiha noč razlita,
mrakovi v nji boječe šepetajo...

Objemi me, ti sladka misel... Rad
poslušal jaz bi sladke glase njene,
kam šla je pesmi ljubljene igrat?

I. Topol.

TRGATEV MAKÁ.

IZ NAŠIH SLOVANSKIH RAČUNOV.

„V domačnosti idej kakor v drugem gospodarstvu je treba zbrajati račune od časa do časa“.

Ľ.—

Spísi, ki so izšli v rubriki pod črto v „Národnih Listih“, je česka literatura že znatno obogatela. Tja so pisali celo vrsto let v največjem polju svoje stvarjajoče sile pesniki Vítězslav Hálek, Jan Neruda in Svatopluk Čech redne koserije. Iz stolpcev „Národnih Listov“ so izšli klasični feljtoni Nerudovi pod njegovim slovečim znakom „△“, po stvaritelju češkega feljtona pa prevladujejo sedaj v Nerudovi rubriki že drugo desetletje Kuffnerjeva dela, ki so označena s črko Ľ.

Po takem ustanovniku, kakoršen je bil mojster feljtonističnega žanra, po Nerudi gotovo ni lahko vzdržati v igrajoči se kabinetni obliki popularnih razprav zaželjeno višino literarnega nivoa. Kar se tiče primerjanja, je tu vsak Nerudov naslednik v težkem položaju, ker mora nadaljevati po umetniku, ki je slaven tudi v literarnem žanru in ki zahteva kot pogoj za pravilne feljtone v velikem dnevniku nevsakdanje duševno obzorje in popolno obvladovanje vseh mogočih snovi iz množičnega javnega življenja z vednim specialnim

ozirom na življenje lastnega naroda, a to v prijetni, čisto umetniški obliki. Stari upravniški odbor „Národnih Listov“ je imel in ima še doslej svoje literate. Razun najbolj narodnega pesnika Svatopluka Čecha je spadal k njim nedavno umrli prof. Ferdinand Schulz († 18./II. 1905), ki se je poleg mnogih literarno-historičnih del izkazal tudi v povesti, noveli in romanu; Karel Tůma, čegar životopisne študije o Havličku, o predbojevniki italijanske zveze, o irskih parlamentarcih i. t. d. se po pravici cenijo; Jožef Holeček, znan po velikih in dobrih delih o junaški Črni gori in znamenitih kulturnih študijah o češkem življenju na kmetih („Naši“).

K njim se pridružuje Jožef Kuffner s knjigami svojih zbranih tedenskih feljtonov, ki so po pravici jako priljubljeni pri svojih bralcih, a katerih zadnja zbirka že z naslovom povdarja veseli razvoj češkega narodnega življenja.* To je

* Josef Kuffner: Časy letí. Volné listy z kroniky rozvoje. (1898—1904). Psal Ľ. Nákl. F. Šimáčka 1905.

delaven in zaslužen razvoj, čegar del ustvariti je pomagala tudi češka žurnalistika. Kuffner pa ima za feljtonistiko svoj poseben strokovnjaški poklic. Njegova priprava k žurnalistiki je bila vojaška karijera; znameniti publicist Kuffner je bil namreč preje c. in kr. topničarski častnik. Nekaj iz te strokovnjaške minulosti opazite tudi vedno v njegovih bistrih, ostrih koserijah: matematično natančnost, s kakoršno rad formulira svoje definicije, uglajeno paradno obliko elegantnega sabljača, rezki, živi dialog, jedki polemični nastop, kjer si stavlja sam vsakovrstne ugovore, da jih potem z bogato eleganco salonskega konverzačnega tona ometa in zmagovito pobija.

Pri čisto ljudskem razvoju češkega narodnega življenja so častniki v vrstah čeških umetnikov po znamenitosti seveda tem bolj izvenredni. Vendar pa je bil že med buditelji češkega slovstva v prvi dobi minulega stoletja c. in kr. generalmajor Mil. Zd. Polák, pesnik krasot in prirodnih čarov, ki je znatno prispel s svojo praktično produkcijo k obogatitvi češkega jezika v onih prvih dobah slovstvenega preporoda. Izvenredno priden literarno-historičen raziskovalec pa je bil tudi major in učitelj češčine na novomeški akademiji in v cesarski rodovini, Ferdinand Čenský, ki je med drugim tudi zanimivo popisal svoje učiteljevanje pri prestolonasledniku, nadvojvodi Francu Ferdinandu. Med politiki narodne svobodomiselnosti pa je deloval bivši c. k. general Samec. Priznan prijatelj čeških zgodovinskih spomenikov in slovanske umetnosti sploh je zaslužni Mirohorský pl. Friedberg, tudi general avstr. armade v pokojju.

Iz vrst mlajših literatov, bivših častnikov, so se posvetili žurnalistiki pokojni Ignat Hořica, mož dramatične umetnice gospe M. Laudove, ter ima zlasti za Čehe v Šleziji nepozabne zasluge; Patrik Blažek, tudi predčasno iztrgan svojemu poklicu, in Jožef Kuffner.

Kuffnerjevi feljtoni so produkt bistrega duha in nežnega, izbranega okusa ter pričujejo povsod o pridnem in globokem študiju.

Po Kuffnerjevi inicijativi je nastalo važno „Narodno trgovsko in obrtno podjetje“. Znatno je prispel tudi k ugodni rešitvi o II. češkem gledališču v Pragi in narodni kolek je imel v Kuffnerju enega iz prvih razširjevalcev.

Poslednjo knjigo feljtonov je razdelil pisatelj v 4 dele: I. **Iz življenja.** II. **Iz gledališča.** III. **Iz čtiva.** IV. **Iz kraja in zraka.**

Prava Kuffnerjeva doména je seveda gledališče. Tu je v svojem življu, tu čutite iz vsake

besede njegovo življensko naklonjenost k dramatični umetnosti in ni se treba šele prepirati, kaj je pač pridobilo češkega častnika Kuffnerja na Dunaju za češko publicistiko. Bil je to gotovo mogočni vpliv gledališča. Toda tudi drugi oddelki zadnje zbirke Kuffnerjevih feljtonov imajo važno vrednost. I. „Iz življenja“ kaže zanimive črtice, zlasti „Vymoženosti“, kjer se peča specialist-organizator z nadomestilnimi Matičinimi častitkami, ki so sredstvo izborne zbiralne tehnike na Češkem. Ta zbiralna tehnika je izpopolnila ustroj občudovanja vredne češke narodne požrtvovalnosti, ki nam jo po pravici zavidajo celo Nemci. Kuffnerjevo dovtipno bičanje „Ime v časopisih“ odkriva z jako pekočo satiro malenkostnost ničemerne in reklamne nevarnosti na Češkem, kjer dela skoraj vsakdo vse le za to, da bi prišel v časopise.

Primerjaje Kuffnerjeve koserije z nemškimi v Avstriji, moremo smelo imenovati najboljše pisatelje: dr. Maksa Nordaua, Hugona Wittmanna in Franca Servaesa. Seveda nad Nordaua, znanega po knjigah: „Conventionelle Lügen der Culturmenschheit“, „Paradoxa“, „Entartung“ i. dr., se Kuffner visoko vzpenja po uglajeni obliki in v pobijanju napačnih nazorov, dočim Nordau v literarni kritiki rad razvija tako agresivnost, da jo je moral sam Jar. Vrchlický s posrečenimi pabirki iz prepopranih Nordauovih napadov na znane francoske pisatelje zavriniti v meje dostojnosti. Zadostuje n. pr. primerjati samo Kuffnerjev feljton „Živel-dav“, kjer podaja psihološko analizo elementarne razburjenosti množice, z istim Nordauovim feljtonom, ki ga je priobčil po znanem požaru dobrodelnega bazarja v Parizu, kjer so poginile gospe, deklice in otroci, ker so se moški preje rešili, in takoj se pokaže Kuffnerjev mnogo višji nivo.

Sijajna dikcija Kuffnerjevih besednih skladb je zanimiva po neovrznih sledovih Nerudovega vpliva; njegovi kratki, lakonični vvodi so vidni že od zunaj po svojih ostrih klicajih in njegova razlaga se naslanja kolikor mogoče na popularizujočo metodo prirodnih paralel. Kuffner pa izkuša doseči tudi Nerudovo narodno jasno plastičnost, ki se tako živahno prilega češki konverzaciji, porablja učinkujoče kontraste, tipične zaključke in izzivalne vprašaje. S tem izkuša dopovedati mislečemu bralcu, kar je skrbno natkal. V feljtonih „Bestie-dav“ in „Na galerii spravedlnosti“, varijantah prečesto ponavljajoče se snovi o lakoti občinstva po sodni senzacijah, iz katerih diši živa kri, analizira Kuffner podivjanost velikomestnega gledalca justifikacij in poslušastva krvavih porot.

Toda Kuffner preprizanesljivo odpušča ravno velikomestnim dnevnikom del njihove neovržne so-krivde, ker so si časniki sami vzgajali krvo-lačnost občinstva s svojimi humorističnimi „Podobami iz sodne dvorane“. Manijo za jubileje in spomenike popisuje krasno feljton „Mlejnek“ (primerjaj nemški esej o istem predmetu od Ericha Schmidta: „Charakteristikon II.“), dočim „Spor generacij“, sijajna božična črtica vzorno rešuje prepir med „Jindy a nyní“ (včasih in danes).

Kuffnerjevi gledališki feljtoni (str. 61.—111.) spadajo k najbolj čitanim, bodisi da se peča pisatelj z vedno rastočimi gledališkimi cenami, bodisi s kritiko moderne dramatične smeri. Tudi če ne morete soglašati z njim, se vedno naučite nekaj od izkušenega znalca in svetovno izobraženega analitika. Te zanimive črtice so posebno žive. Seveda narodnih direktiv, ki jih daje Kuffner mestoma o narodni občutljivosti („Rozpory svědomi“ in „Censura“ o demonstracijah proti nemškemu ravnatelju gledališča v Č. Budějovicah), današnje češko občinstvo že ne sprejema soglasno, kajti tu se nazoni pri Čehih že dele.

Prav mi Slovenci pa moramo uvaževati, kar pravi Kuffner glede češke izvirne dramatične literature in kako odgovarja na očitanja, da daje „Narodní divadlo“ prednost tuji tvorbi. Izšla je bila namreč brošura iz krogov mlajše literature, ki je bila ostro naperjena proti vodstvu „Narodnega gledališča“. Ta brošura očita možem vodstva, da zanemarjajo izvirno dramatično produktivnost. Vse prvo tridesetletje razvoja samostalnega češkega gledališča stoji v znamenju takih napadov: v znamenju plamenečih protestov proti zanemarjanju domače tvorbe! Ko bi pa prišla danes nova zmena v osebah vodstva „Narodnega gledališča“, bi se glede pritoževanj prav nič ne izpremenilo. To je moment, ki ga je treba poudariti. Na osebah ni bilo in ni krivde. Krivda je le v razmerah. Z mlado tvorbo je kakor z mladim drevescem: treba mu je odmeriti, treba določiti zanj posebno prst, da se prime in vzkali. Ko se vkorenini in okrepi, je šele čas, da se ga pripusti k tekmovalstvu da se meri in tehta njegovo ovočje z drugim, da se cepi na njegovih vejah tuje. Narodni divadlo v dogledni dobi ne more biti resnično „narodno“, t. j. ne more, ko bi tudi hotelo, gojiti izvirne dramske tvorbe, kakor bi jo moralo. Ne more, ker tega eksistenčni pogoji gledališča ne dovoljujejo.

A domača tvorba? Kaj preostaja tej? Ali se da v takšnih okoliščinah sploh misliti nanjo?

Umetniška produkcija ima svoje prirodne pogoje. A ti zapovedujejo: osvoboditi mlado pro-

dukcijsko od nezdrave, zato neenake konkurence s tujinstvom, zagotoviti možnost lastnega razvoja, osigurati si zanimajoče se, zmožno občinstvo, da bi napredovalo z lastno produkcijo po svoji poti od stopinje do stopinje. Te pogoje je mogoče zagotoviti samo na en način: s pridobitvijo krogov najširšega občinstva, ki še ni razvajeno, ker ima, navezano na svoj ozki mošnjiček, gledališki užitek še za izvanrednost, in ki je naivno, ne obrabljen, še neotopelo od užitka. Zato pa je to občinstvo zmožno, ne samo slediti hvaležnim poizkusom do zdaj nerazvite izvirne tvorbe, ampak je tudi zmožno, dati ji potrebno eksistenco, ker, navezano na male cene, tvori veliko maso, množico, in je sposobno skrbeti za stalen obisk gledališča, polniti ga in se v njem vrstiti.

Ako veljajo še dandanes ta nepobitna dejstva za 6.000.000 Čehov in za „Narodno gledališče“ v Pragi, koliko bolj veljajo v naših razmerah za 1½ milijona Slovencev, navezanih na edino slovensko gledališče v Ljubljani, navezanih na mnogo manjše številčne razmere, a vrhu tega odvisnih še v mnogem od bolj kategoričnih blagajniških, torej naravnost eksistenčnih imperativov...!

Ta Kuffnerjev članek ni zastarel, saj ga je pisal v juniju 1904 in v njem povedana resnica bi se morala enako glasiti zopet danes, ker se ni v Pragi še prav nič obrnilo na boljše.

Kdo izmed Slovencev bi ne podpisal popolnoma sodbe izbornega strokovnjaka, gledališčnika Kuffnerja, ki piše (str. 111): o potrebi samostalnega, narodnega repertoarja takole:

„Naloga“ za moža bodočnosti!

Res narodno gledališče! Scena, na kateri se zrcali domače življenje in narava, način mišljenja in čutenja, sposobnost domačega talenta, lastna domača narodna stvarjajoča moč! . . . . Prvi pogoj dramskega dela bodi gledališčnost! Da bi v meje te neizogibne zahteve spravil tudi dar duha, poezije, resnice, življenja, globokosti in podobne primesi, to bo ravno stvar — talenta. Ako stavi praksa v življenju talentu ustvarjajočega umetnika, slikarja, stavbenika svoje pogoje, zakaj bi praksa gledališkega življenja ne smela postaviti pogoje svojih potreb talentu poklicanega pisatelja? Ni sramota pisati za „negledališko“ občinstvo, za množico, za preprosto občinstvo. Niti Shakespeare ni pisal za „boljše“ občinstvo.

Tako bode postopala tudi razumna gledališčna uprava, oprta ob živo moč neomajnega za-

nimanja publike, od prvih poizkusov k zrelejšim in dovršenejšim delom, tako dospe sčasoma k trdnim oblikam ustvarjajoče delavnosti, tako postavi svojo umetnost v službo višje ideje in dospe sčasoma k resnično narodni produkciji.“

Želja po lastni, samostalni, čisto narodni tvorbi se oglašuje tudi pri nas Slovencih; slišimo glasove, ki vpijejo po nji tem pogostejše, čim bolj se krepi in narašča narodna zavest v vseh vrstah družbe; te glasove slišimo temraje čimraje pozdravljamo kritične klice iz lastnih vrst, nego posmeh škodoželjne neprijazne tujine: Igrate samo tuje stvari! Veliko uslugo nam izkazuje torej znameniti češki kritik, ki zavrača enaka očitanja pri Čehih, ki so najmanjše za 50 let razvoja v napredku pred nami, na neizogibni zakon organskega razvoja: sčasoma, samo sčasoma, s potrpežljivo izrabo vseh sistematično delujočih sil pridemo tudi mi k svojemu narodnemu repertoarju! V tem razvoju se ne da prekoračiti noben štadij, sicer moramo čakati zopet tam, kjer smo neorganično kaj izpustili! V prirodnem razvoju se ne da nič prehiteti! Sicer nastajajo nedozorele pokveke prezgodnjih poizkusov, ki niso zmožne živeti.

Svoje obsežne lastne spomine in bogate gledališke izkušnosti stavlja Kuffner objektivno in s pravo umetniško diskretnostjo v ozadje, a zato se tem bolje odlikujejo tam, kjer jih ni mogel preiti zaradi stvari same, kakor n. pr. pri gledališkem sporu tragedije Charlotte Wolterjeve s K. Frankovo za časa ravnateljev Dingelstedta in Laubea na Dunaju. Tu učinkujejo primere temeljite analize po svoji nazornosti naravnost sugestivno. Kuffnerjeve gledališke feljtone cenimo tudi zato, ker ne zavajajo bralca s ceno frazeologijo, ampak ga vzpodbujajo k resnemu lastnemu čitanju; s tem uči Kuffner občinstvo, kako naj se doma pravilno pripravlja na izvajanje (igranje) igralcev in pevcev.

Kuffner je torej vzgojitelj gledališkega okusa pri češkem občinstvu sploh, a pri praškem občinstvu še posebej, nadaljujoč tu najzaslužnejše, toda tudi najmanj hvaležno delo Nerude.

Povsod, a tem bolj pri malih narodih, ki izkušajo z vsem naporom dohiteti svojo nezakriviljeno kulturno zaostalost, ki je nastopila vsled političnih katastrof, podlega gledališče menjajočim se tokom vsemogočne mode. Te mode vabijo z živahnostjo dramatičnih novitet in privlačujejo vrste onega občinstva, ki ostajajo sicer pri svojem poklicu in živé doma v solidnem malomestnem konservatizmu. V gledališču si hoče vsakdo pri-

voščiti nekaj zabave, bodisi okostneli birokrat ob gledanju figure svojega karikiranega šefa, katerega na odru po pravici bičajo, bodisi solidna malomeščanka, ki gleda, kako se flirtujoče soproge predajejo splošnemu zaničevanju. To boža tako prijetno, da se pri tem tako ljubo pozablja na to, da si mora šefe vzgajati vsak podrejenec sam s svojim lastnim neupogljivim tilnikom in s temeljito značajnostjo ter da imamo pač takšne žene, kakor skrbimo za vzgojo svojih sester in hčer. Gledališki feljtoni, kakor jih je ustanovil Neruda, odgajajo in uče pravi, dobri okus ter zabčujejo gledališkim vodstvom, da se ne sme sprejemati nikdar novitet samo zato, ker polnijo nekatera gledališča v Parizu, Berlinu in na Dunaju — odkoder se češkemu gledališču še najbolj imponira, — toliko in toliko večerov, ampak da je gledati vedno na jedro novitete, je-li zdravo tudi za češko dušo.

Mlajša literarna generacija ima v pesniku Macharju tudi kritika univerzalnega svetovnega obzorja, po čegar vzoru se je izobrazil nadarjeni F. X. Šalda v znamenitega esejista. Ti feljtoni stremé seveda še višje in dalje v svojih kritičnih zahtevah. Literaturo, a tudi gledališče, umetnost in družabno življenje zahtevajo mnogo globlje in razvitejše. Razumljivo!

Toda tudi tu se zopet uveljavlja energično neizogibni pogoj vsakega napredka, namreč organsko pospeševanje razvoja. In zopet moramo pripoznati, da je moralo biti neizogibno popreje delo, in sicer mnogoletno in zaslužno delo ustvariteljev, pripravljalcev, zbiralcev in organizatorjev, kakoršen je Kuffner, predno so mogli nastopiti Macharji in Šalde.

Kuffner je zastopnik starejše, predhodne dobe ter literarnih in kritičnih nazorov starejše generacije; a brezdvomno je sad njegovega delovanja, da ima sedanja generacija mlajših kritikov že svoje vzgojeno in pripravnejše občinstvo.

Stari, — mlajši, — najmlajši, to stopnjevanje literarnega razvoja in kritičnega napredka je bilo, je in bode vedno in povsod. Toda gre za to, da bi s tem napredkom generacij domače slovstvo tudi trajno obogatelo, da bi od tega boja generacij tudi resnično naraščali zakladi idej v slovstvu, da bi pomenil boj „Preje in zdaj“ istinit kulturni napredek, umetniško povzdigo in naroden dobiček. Od naivnih začetkov ustanovnikov stopnjema k vrhuncem neoporečno pripoznane svetovne klasičnosti, kakoršno priznava Čehom n. pr. v godbi danes tudi že sovražna tujina, — ta cilj je v literaturi seveda ogromna naloga mnogih generacij celo v srečnih raz-

merah velikega naroda. Tem večjo energijo in vztrajno silo pa mora imeti majhen narod, ki je zaostal v kulturnem napredovanju za cela stoletja. Da pa morejo tudi mali narodi vkljub vsej sovražnosti dohitevati tudi stoletne zamude v svojem sistematičnem razvoju in jih z napetjem vseh sil tudi dohiteti, o tem so ravno Čehi jako vesel dokaz.

Za nas Slovence je zato poučna vsaka češka knjiga, ki se peča s stopnjevitim dohitevanjem zamujene etape v razvoju katerekoli stroke v češki samonikli narodni kulturi. Ravno s te strani pa nam je tudi zadnja knjiga Kuffnerjevih kritik jako poučna. Želeli bi si gotovo tudi mi slovenskega kritika s takim obzorjem in talentom in pri tem s tako zrelo mirnostjo v literarnih sodbah, ki bi našega edinega slovenskega gledališča ne karal in ne obsojal po merilu, ki ga je morda videl in slišal na Dunaju, v Berlinu, Parizu, Petrogradu, Rimu in Londonu, in ki si ga je načital o svetovnih gledališčih velikih, bogatih, 30—40 milijonskih narodov. Želeli bi si kritika, ki bi resno kritično znal prikrojiti svoje zahteve našim razmeram in našim sredstvom, ki bi vedel, kaj moremo pri svojem številu v tem času in pri naši produkciji. Z eno besedo, ki na Dunaju, Berlinu i. dr., ne pozablja, kako majhna je naša Ljubljana in kako majhni so njeni fondi in rezerve ter kje smo Slovenci še za kulturo prvih, največjih evropskih narodov!*

* Kuffnerjeve nazore, zapfsane l. 1904, zastopa in izvršuje med Slovenci dejansko urednik „Slovana“ že od l. 1900. Zgodovina slovenskega gledališča kaže, da se je storila velika hiba, ker slovenski pisatelji že pred njim niso pisali za široko maso ter je niso znali pridobiti za naše gledališče. Ogromno število predstav, ki so jih doživele slovenske narodne igre „Rokovnjači“, „Deseti brat“, „Legijonarji“, „Martin Krpan“ in Finžgarjev „Divji lovec“, navdušenje, s katerim so bile sprejete in se sprejemajo povsod po Slovenskem, izredno visoki blagajniški dohodki, ki so opetovano — če ne v vsaki sezoni — rešili obstanek slovenske drame... vse to dokazuje, da so Kuffnerjevi nazoni, izvrševani na našem odru, obrodili popoln sad. Zgodovina naše drame dokazuje, da so bile šele slovenske izvirne narodne drame oni mogočni faktor, ki so privabile mase v naše gledališče in jih privadile trajnega posečanja dramatičnih predstav. Šele naše narodne igre so nam ustvarile stalno gledališko publiko, brez katere bi naše gledališče ne moglo obstojati, še manje pa napredovati. Motijo pa se oni, ki menijo, da smo Slovenci danes že zreli za prehitevanje in brze skoke v dramskem repertoarju. Vsak tak poizkus se je doslej že ponesrečil, ker nimamo — žal — niti v inteligenci predpogojev za velikomestni, čisto umetniški repertoar. Ponesrečili pa so se tudi vsi poizkusi z „nedozorelimi pokvčkami“, pa najsi jih je poizkušala dnevna kritika nasilno reševati in najsi jim je delala — in jim še dela — nepraktična klika še toliko reklamo.

Op. ured.

Iz čeških knjig, ki razpravljajo o razvoju češkega narodnega gledališča, iz zaslužnih gledaliških spisov Nerude, Fr. A. Šuberta, Kuffnerja i. t. d. se moremo Slovenci naučiti jako mnogočesa. Tam vidimo povsod, da ti izborni poznavalci gledališča, ne samo češkega, ampak tudi svetovnega, vkljub svojemu gorečemu prizadevanju za češki samostalni, izvirni, narodni repertoar nikdar ne pozabljajo trezno računati z neizmernimi težkocami malih začetkov, da povsod objektivno ocenjujejo krute ovire ubožnih, zavirajočih razmer in da prav zato ljubeznivo in vedoma prizanesljiveje navdušujejo vse požrtvovalne gledališke sodelovalce za nadaljnje nesebične idealne napore. Narodnim gledališčem malih, ne bogatih narodov je pač treba vednega navduševanja, kajti tu se mora od dramatičnega pisatelja do poslednjega igralca vsakdo znatno žrtvovati, a vsak značaj ni zmožen samozatajevanja...

Glede zadnjih dveh oddelkov Kuffnerjeve knjige pa imamo svoje posebne želje. III. oddelk, imenovan „Iz čtiva“, namreč ne obsega niti ene razprave o slovenski literaturi in kulturi sploh. A vendar bi bili iz vzrokov slovanske literarne vzajemnosti jako hvaležni, ako bi češka kritika posvečala prijateljsko pazljivost tudi nam Slovincem. V tem oddelku presoja Kuffner češke knjige in sicer romane gospe Vickove Kunčticke, Kosinov malo ocenjevani „Život starého kantora“, francoske spise Bourgeta in Kamila Flammariona, nemške Büchnerjeve in spomine generala Blumenthala, analizira nazore profesorja de Courtneyja „o slovanskem vprašanju“ in ruske spise Falkovskega in Merežkovskega. Za slovanski jug ima češka žurnalistika sploh premalo pažnje; zato vlada v Čehih zlasti gledé Slovencev velika ignoranca. Kuffner pozna naše kraje in tudi naše literarne in umetniške razmere osebno in z opetovanih potovanj, zato želimo, da začne Kuffner orati češko ledino tudi v tem oziru!

Pomanjkljivost tega oddelka, ki ga čutimo Slovenci, smo omenili odkritosrčno, in izražamo s tem le to, kar je naša dolžnost, kar bridko pogrša naša inteligenca na vseh poljih slovanske literature. Češka publicistika vobče premalo posveča svojo pozornost našemu trudapolno in težko pridobljenemu napredku in ga skoraj prav nič ne uvažuje. Saj imamo že več tako dobrih del, ki bi ne zaslužila priti samo v „Svetovno knjižnico“, ampak ki bi tudi zaslužila biti sprejeta na češka gledališča prav tako, kakor marsikateri tuji proizvodi, ki se jih tako goji in neguje, da morajo celo najzmernejši kritiki pomenljivo zmajevati svojo glavo...

Mnoge prednosti Kuffnerjevih kritik o knjigah je težko naštetiti s primerami. Ti eseji pač zahtevajo, da se jih ne samo čita, ampak tudi resno študira. Vsak slovenski bralec pa jih bo gotovo bral z zanimanjem in z velikim pridom, ker so po svoji večinoma lahki, elegantni obliki in splošni pristopnosti res vzorni. Pri tem obdelujejo svojo stvarino tako temeljito, kakor bi jo mogla obdelati le dobra predavanja praktičnih vseučiliških ekstenzij.

Tudi četrtemu oddelku „Z kraje a vzdychu“, ki obsega izlete v Luzern, Budišin, v Rusijo in v nekatera priljubljena češka letovišča, moramo pristaviti, ako hočemo biti odkritosrčni, svojo slovansko kritično željo. V Kuffnerjevih popisih ruskih razmer pogrešamo namreč one mere popolne, neodvisne emancipacije od takozvanih „strank, ozirov na uredništvo“, ki jo Kuffner sam čudovito izborna biča v svojem izvrstnem članku „Klika“. Kuffnerjevo stališče v češki literarni se mora opasno omajati, ako bi delala njegova objektivnost v političnih oddelkih „iz Rusije“ koncesije le na ljubo uredništvu „Narodnih Listov“.

Ta pomanjkljivost v ruski rubriki „Narodnih Listov“ pa nikakor ni jedina. Pred sabo imam 81. št. 41. letnika enega izmed najbolj zaslužnih čeških časnikov konservativne smeri, čegar poročevalci in sotrudniki so notorično od časa do časa člani uredništva „Narodnih Listov“. Tu stoji (12. IX. 1905.) dobesedno: „Po „Narodnih Listih“ si človek ne more ustvariti objektivne sodbe o dogodkih in razmerah v Rusiji, ker so enostransko pristranski“. Enaki očitki se ponavljajo v mnogih čeških listih, a ne morda samo realistične stranke, ki bi jih mogli kot hiperkritiko zavrniti, ampak tudi v jako zmernih mladočeških organih, ki pa vidijo že naprej škodo, ki jo slovanskemu bralcu provzroči tako strankarstvo. Ako se tako zakrivajo grdi grehi carizma in aristokracije, izgubi čitatelj svoje slovansko merilo za kritično presojanje poročil z Dunaja...

Tudi mi ljubimo Rusijo iz dna duše, tudi mi občudujemo njeno velikansko literaturo in ponosni smo, da smo kot Slovani deležni slave Vereščaginove, Antokolskega, Rjepina i. dr., tudi pri nas živi najsrčnejša simpatija z bojem, ki ga mora biti ruski narod dolga desetletja za svojo politično svobodo. Toda zato nismo slepi in gluhi hvalilci ruskih političnosocijalnih razmer! Tudi naši slovenski pesniki (Aškerc) in mlajši pisatelji (Vošnjak) so prinesli s svojih ruskih popotovanj resna, kritična poročila, toda ti Slovenci ne olepšujejo in ne zatajujejo vkljub svoji ljubezni do ruskega naroda napak in grehov ruskih vlad in njihovih uprav.

„Narodni Listi“ ne reklamirajo zase le izbornega urednika Karla Tůme, ampak neštēvilnokrat tudi Karla Havlička. Havlíček pa je bil pred 60 leti v Rusiji. Toda njegovi vzorni popisi slabega političnega ruskega gospodarstva so resnični še danes in njegovo kritično bičanje „čina“ je ostalo resnica, ki jo strašno potrjuje žalostna zgodovina sedanje Rusije. Paralela med Havličkovimi slikami iz Rusije in med Kuffnerjevim preodpustljivim prizanašanjem napram očitnim škodam carizma in njegovih opor in stebrov nas sili k temu svarilu.

Skrili nismo nobenega svojih kritičnih pomislekov in povedali smo odkrito resnico, kjer smo si obetali iz javnega konstatiranja gotove koristi za češko, slovensko in slovansko stvar. S tem pa ne zmanjšujemo prav nič svojega priznanja za hvalevredno delovanje Kuffnerja, organizatorja važnih in nadbudnih slovanskih časopisnih zvez. In prav na podlagi svojih objektivno kritičnih pridržkov v posameznih točkah moremo po pravici trditi, da so Kuffnerjevi zadnji feljtoni dobra, zdrava knjiga, ki ohrani vedno svojo vrednost. Njen pisatelj more gledati z zasluženim zadoščenjem vsega vpoštevanja vredno delo svojega dosedanjega izvrstnega publicističnega truda; njegove retrospektive pa jamčijo nadaljnjemu češkemu razvijanju zaželjeni uspeh.

V Pragi.

—ík.

POMLADANSKE MUHE.

Humoreska. Spisal F. Milčinski.

In vstopil je v dvorano Tomaž Karpe, žrtev Vrbajsova.

Bil je ovenčan, kakor se spodobi žrtvam po starem, v paganske čase segajočem obredu. Na klobuku se mu je zibal rudeč kostanjev cvet z dvema peresoma, možke prsi mu je krasila kita vrtnic in roženkravta, a vse vkupe je dišalo kakor iz soda. Žrtev je bila v vsakem pomenu besede „v rožicah“.

Zapazivši ugodni vtisk, ki ga je napravil na zbrano občinstvo, dal je duška svoji židani volji s pogumnim vzklikom: „Marička! Ali smo gadje!“

Sodnikov strogi poziv: „Tomaž Karpe!“ ga je opozoril na resnost trenutka.

Poizkusil se je, točno kakor vojak, zasukati proti sodniku. To predrzno početje je spravilo v nemalo nevarnost njegovo telesno ravnotežje. Vendar se je še srečno ujel, nakar je zadovoljen s svojo spretnostjo udaril s petama ob tla in potem v znak svojega spoštovanja salutiral sodniku z enim prstom.

Sodniku se je zopet razjasnilo užaljeno lice. Pomaknil si je baret nazaj nad levo uho in očetovski posvaril živahno pričo: „Jej, jej, jej, Karpe! Kaj morajo videti moje oči! Pa ne, da ste pijani?“

Karpe se je čutil močno počaščenega po tem dobrohotnem, z njegovim telesnim stanjem se pečajočem ogovoru. Obraz mu je zlezel narazen, zamižal je, pritajen smeh mu je stresel prsi in glavo, obrisal si je solze in nos in potem je zaupno izjavil, da ga res nekoliko ima, hvala bogu, ampak ravnoprav in ne preveč.

Sodnik je naklonjeno počakal, da se poleže smeh v občinstvu.

„Karpe, Karpe!“ je potem rekel, „moje srce je žalostno, da vas vidi takega. Ne bi rekel, da je danes nedelja, ali ponedeljek, ali sobota! Ampak danes je četrtek, in v četrkih tudi obrtniki nimajo pravice biti pijani že pri belem dnevu, — ne po božjih, ne po cesarskih zakonih! Nikakor ne! Vedite se torej dostojno, sicer boste zaprti!“

Uprl je svoj pogled v Karpeta, ki je stal vzravnan, kakor jambor v nevihti, in mu žugal s svinčnikom.

(Konec).

Potem je nadaljeval: „Karpe Tomaž! Tale gospod priznava, da vas je poškodoval. Povejte torej po resnici, kako se je vršila vsa stvar!“

Karpeta je spravilo nenadno vprašanje sodnikovo v veliko zadrego. V tistem hipu si namreč ni bil več svest, kje da je in kaj se pravzaprav vrši. Ali polagoma se mu je skozi začudene oči in zijajoča usta vrnil spomin. Ozrl se je v svojega sovražnika, in — rajsko milina se mu je naselila na mastnem rudečem obrazu. S ploskom je sklenil roki in vzkliknil: „Marička! Ni mogoče! Ali ta gospod? Vi ste mi rešili življenje? Vi, vi ste moj angelj varih, moj dobrotnik! O ti, ti, ti duša moja zlata! Čakaj, jaz te moram poljubiti!“

Razprostrl je roki in se zagugal proti umikajočemu se Vrbajsu, da uresniči svojo grožnjo.

Osramočeni Vrbajs je z ogorčenim pogledom iskal pomoči pri sodniku.

Občinstvo se je nebeški zabavalo, toliko da ni ploskalo. Njega hrupni smeh je vzdramil celo avskultanta zapisnikarja, ki je bil, utrujen od naporene ponočne službe pri „kaplji“, zakimal za svojim zapisnikom.

Sodnik se je grizel v ustnice in pomignil slugi, da je s krepko pestjo pritiral obotavljajočega se Karpeta nazaj pred sodno mizo. Potem je s strogim glasom ukazal slugi: „Petrič, stojte tukajle poleg Karpeta, in če se le za las gane s svojega prostora, denite ga takoj ob glavo!“ Nad Karpetom pa je zagrmel: „Karpe, pijana muha! Poslušajte me! Gorje vam, gorje, če bi moral zaradi vas preložiti razpravo! Ne boste videli nebeškega kraljestva! Moj čas je drag! Ne utegnem se dvakrat pečati z vašo klofuto! Boga se bojte, Karpe, pravim! Razumete? ... Tako! ... Zdaj pa povejte natanko, kakor na izpovedi, kako je bilo z vašo poškodbo!“

Krvoločne besede sodnikove niso bile brez vtiska na Karpeta. Zaprle so mu sapo; le plašno je gledal sodnika in ga s povzdignjenima rokama nemo prosil, naj ne izzivlja s svojimi strahovitimi grožnjami jeze nebes, saj bo on, Tomaž Karpe, priden in poslušen kakor kužek, kateremu je bil v plašnem pogledu in v prosečih kretnjah rok resnično podoben.

CABANEL ALEXANDRE: TAMARA.

Sodnik je končal svoj ukor. Tomaž Karpe si ni mogel kaj, da bi se še enkrat z izrazom prekipevajoče hvaležnosti ne ozrl po nesrečnem Mateju Vrbajsu, potem pa je, čestokrat opominjan po sodniku in dregnjen po slugi, razložil sledečo mukotrpno predzgodovino svoje klofute in njen nepričakovani učinek.

Boleli so ga bili zobje, je pravil; menda je bil eden votel, v votlini pa črv ali kaj. In od bolečin se mu je zbrala pod čeljustmi neznanska otekline, velika kakor reglja, in otekline je rasla, da naposled ni mogel nič več jesti, le piti, če je kaj imel. Razbolel se mu je še vrat, ni mu bilo več prestat, in preudarjal je, ali naj obupa ali naj skoči v vodo. Napravil je celo že svoj testament, ki je seveda njegovim skromnim imovinskim razmeram primerno obsegal le dve točki: svoje telo z vsem, kar je na njem, je izročil materi zemlji, dušo pa bogu, če jo bo hotel. — Tisto jutro si je bil navsezgodaj v kleti poleg mitnice omamil bolečine s slivovko in potem je na Gradu malo zadremal, — kar mu je treščilo v zobe! Skraja je izgubil sapo in se davil, in kri mu je curkljala iz ust kakor rozolija iz fraklja; — nenadoma pa je zapazil: Marička! — otekline ni več! Vdarec jo je prebil, splahnela je, in bolečine so bile kakor odrezane! Hvala bogu, svetim dušam v vicah in pa temu zlatemu gospodu, ki mu je iz odkritosrčne hvaležnosti pripravljen takoj plačati pijače, makar toliko, da mu bo slabo, ali pa molil bo zanj, — kar si gospod sam izvoli. In ako je le količkaj pravice na svetu, mora ta gospod dobiti talijo za rešitev življenja, — to se naj zapiše v protokol! — ali ga pa naj nastavi v špitalu za višjega doktorja, ker zna tako dobro operirati! Na vse to lahko takoj trikrat priseže kakor na svojo lastno smrtno uro, amen!

Karpetu se je bil med pripovedovanjem vrnil duh podjetnosti; pogumno je pokimal svojemu dobrotniku Vrbajsu, češ, dobro sem se odrezal, kaj? — a burni smeh občinstva, ki je izbruhnil po njegovem pričevanju, je samozavestno smatral za izraz priznanja. Svoji radosti nad tem nepričakovanim častnim uspehom je dal duška, kakor je vedel in znal: zamižal je, stresel glavo, poceptal z desno nogo in potem zavriskal: „Hijijijijih!“ Vrisk res ni bil bogve kako umetniški izveden, ker je bil Karpe hripav in kratke sape, ali Karpe ni bil vriskač po poklicu, v takem slučaju pa je bolj upoštevati dobro voljo nego izvršitev, kakor se je opravičeval nedeljski lovec, ki je meril na srno, zadel pa gonjača!

Sluga je ogorčen zaprl Karpetu usta s svojo široko šapo. Sodnik je ljuto zvonil, in ko se je

nemir za silo polegel, hitro je končal vso komedijo in razglasil sodbo, da se Matej Vrbajs oprosti obtožbe, ker ni poškodoval Tomaža Karpeta, ampak mu zgolj pomagal do zdravja, zdravljenje pa po sedaj veljavnem zakonu ni kaznjivo, če se zgodi brezplačno.

Vrbajs skoraj ni verjel svojim ušesom. Vsa sramota te razprave brezuspešna! Oproščen! . . . S strmečimi očmi je pogledal na sodnika, a ta mu je hladnokrvno pokimal: „Opravili ste! Lahko greste!“

Jezno je zgrabil svoj klobuk in se preril vun skozi čestitajoče mu občinstvo, a z obraza se mu je bralo toliko zagrizene strasti, da je smatral dr. Košir za svojo prijateljsko dolžnost, takoj slediti mu in ne izpustiti ga iz oči. —

Sodnik in Karpe sta pa imela še kratek pogovor.

„Karpe!“ je rekel sodnik, „za 24 ur greste edaj v zapor, da se naučite trezni prihajati na sodnijo.“

Karpe je dokazoval, da je njegovi pijanosti kriva zgolj nerodna mera v kleti poleg mitnice; „En frakelj je premalo, dva sta pa preveč!“ A nič ni pomagalo, kar moral je s slugo. —

Tako je prišlo, da je bil — v zasmeh večnim neizprosnim naravnim zakonom — Matej Vrbajs oproščen, Tomaž Karpe pa zaprt . . .

IV. LEK.

Matej Vrbajs je z zobmi škrtaje in poluglasno predse rohneč hitel slepo naprej po cesti; niti svojega lastnega ravnatelja ni zapazil, ki mu je prihajal nasproti in ki je bil v duhu že pripravljen roko za pokroviteljski odzdrav . . .

Košir ga je komaj došel. Položaju primerno se mu je videlo, izreči prijatelju sožalje na nepovoljnem izidu razprave.

„Že prav!“ je zarenčal Vrbajs in nezaupljivo in postrani je pogledal tovariša. „Saj vem, da me imate za norca, pa nisem! Ugonobili bi mi radi moje moralčno življenje, ker ga sami nimate, — pa mi ga ne boste! Jaz hodim svojo pot in tudi dosežem svoj cilj, — boste kmalu videli!“

Ura je bila šest.

Srečala sta vrsto prisiljenцев, vračajočih se z dela.

„Ali jih vidiš! Mučeniki so zame, zate in za druge take mehkužnike, kakršna sva midva! Bogve, koliko kazni ima vsak izmed njih na rovašu, samo zaradi tega, ker drugi zanemarjajo svoje naravne dolžnosti . . . Ampak Matej Vrbajs je siromak, vendar pa nikomur nič dolžan in tudi ne mara, da bi smel kdaj takle človek stopiti

predenj in mu reči: „Glej me, kak sem in kako je moje življenje, — kako mi bo vse žive dni! Zakaj? Ker sem vzel nase tvoje in tvojih tovarišev grehe, da morete igrati ponosno gospodo, jaz pa koprnim v nesreči! . . . Takih očitanih Matej Vrbajs ne mara, ker bi bila upravičena!“

Zavila sta v drevored.

„Dobro,“ je nadaljeval. „Danes se mi ni posrečilo! Človeku se je treba na svetu boriti za vsako mrvico pravice, ako nima protekcije. Ali končno si jo vendarle izvojujem, — zapomni si to! Videti hočemo, ali dosežem svojo kazen, ki mi gre po naravnem zakonu ali ne! Jaz ne odneham!“

Dr. Košir je pomilovalno pogledal razburjenega prijatelja, potem je pa rekel z vso resnobo, katere je bila zmožna hinavska njegova duša:

„Veš, prvi hip se mi je videla tvoja ideja o naravnem zakonu kriminalitete res nekoliko čudna. Nocoj pa nisem mogel spati, — zvečer ne smem jesti omelet, pretežke so za moj želodec, — pa sem premišljeval to stvar in zdaj se popolnoma strinjam s tabo. Resnično ti povem, ta tvoja ideja je naravnost veličastna! Jaz jo smatram za vrhunec socialnega mišljenja!“

Vrbajs je molčal, deloma ker je bil dr. Košir kanacija, ki se je morebiti le norčeval, deloma ker je bil Vrbajs sam tiste vrste modrijan, ki ne deli rad svojih nazorov z drugimi.

Dr. Košir pa je s prepričljivim, globoko iz prsi donečim glasom, kakršnega je uporabljal zoper porotnike, in z živahnimi gestami nadaljeval: „Žal, da sva midva edina, ki spoznavava velikansko krivico, ki se godi nepreglednemu številu naših bratov trpinov zgolj zaradi naše brezvestne mehkužnosti, ki se ž njo umikamo dajati statistiki, kar je statistike! — In te nesrečnike celo zaničujemo! Častiti bi jih bilo treba, deliti jim odlikovanja! Kdor je spoznan za tatu iz navade ali za nepoboljšljivega pretepača, odkrivajmo se mu naprej, in spomenik se mu naj postavi za zasluge, ki si jih je pridobil za človeštvo!“

Živahnost Koširjeva je vzbujala pozornost šetajočega se občinstva, in Matej Vrbajs je bil vesel, da sta krenila iz drevoreda na gozdno pot.

„O, resnično me je sram pred takimi heroji!“ je vzkliknil dr. Košir. „Prosim te, v občinskem svetu sedi naprimer tovariš, ki je bil že osemkrat kaznovan. Jaz pa še nikoli! Zdaj se mi šele svita, zakaj me vedno tako prezirljivo gleda! In mož ni niti akademično izobražen! Temu mora biti konec! Kar on zna, znam jaz tudi, in dr. Košir ne bo več letal okoli po mestu brez kazni, kakor pes brez marke!“

„Če ti ne izpodleti, kakor danes meni!“ je bridko pripomnil Vrbajs, ki se je dolgočasil, kadar ni sam govoril, ampak je moral poslušati. „Naše javne razmere so tako gnile, da niti kazni ne dosežeš, če nimaš protekcije!“

„Nič protekcije, samo pameti je treba!“ je zavpil dr. Košir. „Ampak ti nisi pravnik, ti si zgolj filozof in suplent, in zato ne boš vse žive dni kaznovan, ker si preneroden! Neznane pijačice se lotiš, ki je polbedast in ne loči klofute od Marijacejskih kapljic! Jaz si ne umažem rok zastonj s tako nezanesljivo kreaturo! — Ali veš, kaj je klasična priča? Trezen, inteligenten, nepristranski, neomadeževan mož! Takega si izberem jaz za najin vzvišeni cilj, boš videl, in uverjen sem, da me on ne pusti na cedilu! In če si obsojen ti, prijatelj, da ostaneš še zanaprej parasit človeške družbe, ostani parasit; moja ura je prišla, in kar se mora zgoditi, naj se zgodi!“

Filozof in suplent Matej Vrbajs je bil zelo neljubo presenečen, ko ga je po teh besedah dr. Košir sunil z desno in z levo pestjo v rebra, potem ga pa pričel bunkati po glavi, da mu je

klobuk odletel na tla, in da se mu je kar isknilo pred očmi.

Dr. Košir je glasno štel svoje udarce, in ko jih je bilo petnajst, je rekel: „Tako! Zdaj me pa pojdi ovadit, ti, ti parasit!“ Obrnil se je in odšel.

Vrbajsu so se šibila kolena, ko se je sklonil za klobukom, čestljivo izkopino iz dobe mostišč. Osnažil ga je z rokavom in se pokrnil. Potem se je spomnil na svojo jezo, hripavo zakričal: „Lopov!“, pobral kamen in ga vrgel za dr. Koširjem. Zadel ga pa ni, ker ni bil pravnik, ampak zgolj filozof in suplent in preneroden za to.

Zmračilo se je in napotil se je domov.

Tisti večer ga ni bilo več na pregled. Pač se je pa sledeči večer zopet prikazal v običajni družbi. Imel je višnjeve pege po licu . . .

Na vprašanje, kaj mu je, je odgovoril suhoparno, da si je dal možgane masirati, in da mu je dobro storilo.

Dr. Košir pa je svoj rahli nasmeh diskretno vtopil v vrčku.

KOZAŠKA.

Hej, bratje, na plan, na zeleno plan,
dan jasen obeta nam zarja!
Dan svobode naše zatirane,
ki vstane nam spet iz viharja.

Mi carji svobode smo, zanjo na boj
z gorečim srcem hitimo;
kar našega je, sovragom nikdar
dotikati se ne pustimo.

Junaki na plan, na zeleno plan!
Ne joči devojka se zala!
Dobila boš sinka, ko boj bo končan,
a naši sovragi — vešala . . .

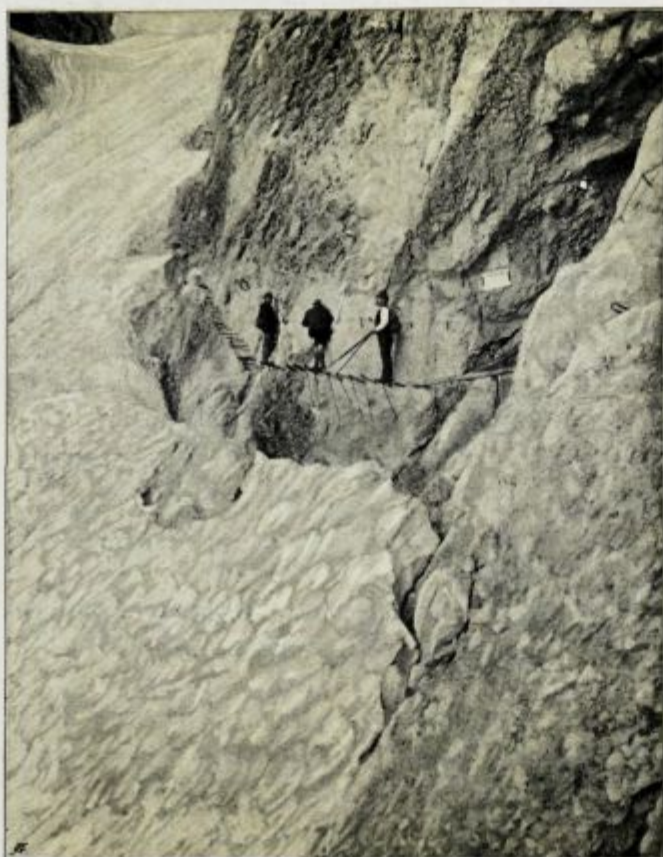
Prostrano nam carstvo je dano v posest —
od zemlje do daljnega neba;
Bog car je naš in zaščitnik zvest,
a drugega nam ni potreba . . .

Hodili pradedje so naši na boj,
na slavne, junaške pohode,
in dokler kozaška v nas tekla bo kri,
ne vzame sovrag nam svobode . . .

Borisov.

V SAVINSKIH PLANINAH.

V DOMOVINI LEPIH UMETNOSTI.

Popotni vtiski in utrinki. Zabeležil Olčev Igo.

On stran muzejskega dvorišča je portik poglavitnih grških kiparskih del, med katerimi se odlikujejo: torso Afrodite, izviren grški izdelek po Praksiteljevi dobi, Psyha iz stare Capue, potem odlomek Dionizija, originalen kip iz Praksiteljeve šole in boginja Hero, kolosalno poprsje od grškega marmorja, ki predstavlja neupogljivo božansko soprogo nezvestega Zena v trpkih obraznih potezah. Nedaleč od nje stoji kip „Afrodite Kallipygos“, ki so ga prenesli iz cesarskih palač iz Rima. To je kiparski umotvor iz mlajše atiške šole, mojstrski dovršene tehnike, ki ga obliva čar olimpske dražestnosti! — Ob levi steni istega portika je poprsje Homerja, najkrasnejši kiparski proizvod, ki nam kaže slepega pevca Ilijade in Odiseje v globokodušnih potezah s presunljivo milim izrazom. Zlasti visoko, klasično obokano čelo nesmrtnega grškega rapsoda je izklesano uprav v božanskem

tipu duhovitega misleca. Plastično oblikovano glavo mu senčijo v kodre zasukani lasje, ki jih ima prevezane s trakom, in izrazovito obličje mu objema takisto kodrasta brada . . .

Nadalje so v navedenem hodniku razne skupine kipov. Tu so štiri podobe, ki jih je dobil v dar Attal, kralj pergamonski, potem posamične dogodbe iz skupine: „Borba olimpskih bogov z giganti“ in sicer: Pobit gigant, padli Perzej, umirajoči Galijec, mrtva Amazona, neki atlet in mnogi drugi kipi. Poleg teh sta ondi dve podobi iz Capue: Adonis in Venera, ki je slična miloški boginji ljubezni v pariškem Louvru.

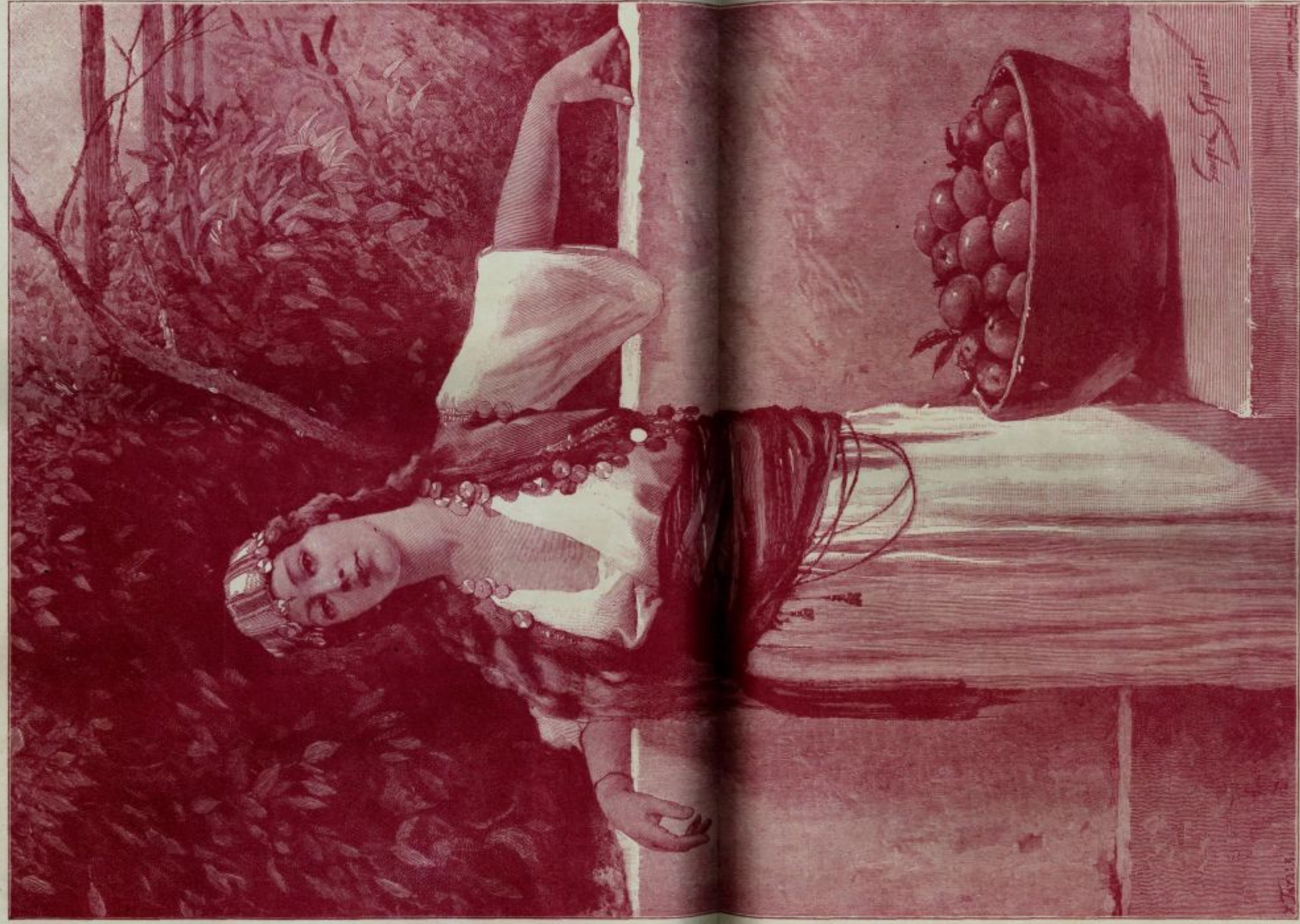
Razun teh kiparskih umotvorov je po vsem muzeju nepregledno število različnih starogrških bogov in boginj, od najvišjega vladarja vseh bogov: Zena ali Jupitra do njegovega točaja Ganymeda in od vsemožne olimpske vladarice Here do postrežne njene Hebe, ter dolga vrsta mitičnih polubogov, herojev in tragičnih junakov.

(Dalje).

C. L. SEJMUR: DALMATINKA.

Na vztočnem koncu muzejskega pritličja stojita vsak v svojem posebnem kabinetu dva znamenitejša kiparska umotvora vse ogromne zbirke: svetovnoznani „Farneški Herkul“ in „Farneški bik“. Ta dva sloveča umotvora je našel Aleksander Farnese, poznejši papež Pavel III., v toplicah cesarja Caracala.

Prvi kip nam predstavlja mogočnega heroja Herakleja ali Herkula v gigantski podobi, naslanjajočega se na svoj siloviti, z levjo kožo pregrnjeni kij, s katerim je pobijal različne predzgodovinske živalske pošasti. Ustvaritelj tega kipa, Glykon v Atenah, je bil popolnoma več v anatomiji človeškega telesa, ki se razodeva iz vsake najmanjše poteze in mišice čudovito skladno ubrane muskulature. Kipar nam je predstavil tega uvekovečenega polboga v popolnoma goli podobi, v najkrepkejši moški dobi in to kakor simbol neoslabelega moštva brez figovega peresa, kakor so stari Helenci sploh upodabljali vse svoje moške osebe v prvotni njihovi, še neskopljeni telesni popolnosti.

Grki so objemali človeštvo, videli so le naravo in vedno le naravo, zato so predstavljali človeka golega. Njim je bil človek najvišji umotvor vsega vidnega stvarstva, po čegar podobi so ustvarjali v simbolični obliki svoje bogove. Grški umetniki so posnemali človeško podobo neposredno po naravi. V to se jim je nudila ugodna prilika v vsem javnem življenju, v kopališčih, o raznovrstnih igrah, borbah in gledaliških predstavah itd.

Takozvani „Farneški bik“ pa je ogromna skupina, ki obsega več osob, predstavljajočih naslednji čin: Amfij in Zet, sinova Antiope, zavržene soproge kralja Likosa iz Teb, privezujeta na rogove mogočnega bika svojo mačeho Dirke z namenom, da jo razdražena žival na svojem begu raztrga za kazen in osveto, ker je trpinčila njuno mater. Ta grozoviti dogodek se je vršil med Dionizijsko svečanostjo v Kithaeronu, kar simbolizujejo razne postranske podobe in atributi. Skupina je proizvedena v čudovito smelih, virtuožno izumljenih dimenzijah in situacijah posameznih podob, katerih različne telesne poziture se spajajo kaj skladno v celokupno skupino okrog svojega sredotočja . . . Ali tu je onemogel vsakoršen popis: človek gleda in strmi ter občuduje po celo uro ta veličastni umotvor bratov kiparjev: Apolonija in Tavriska iz Lidijske, kjer sta ga ustvarila kakih tristo letij pred Kr. r. —

V ostalih sobanah in koridorih muzejskega pritličja je vse polno velikanskih kamenih arhitravov, frizov in sarkofagov z razvrstnimi reliefi,

kjer so vpodobljene cele vrste takoimenovanih amoretov in putijev in kar cele trume borečih se junakov, amazonk itd.

V gornjem nadstropju so bogate zbirke slik različnih italijanskih starih in novih napoljskih mojstrov, med katerimi se posebno blišče imena Correggio, Tizian, Andrea da Salerno, Donizello, Zingaro, Ribera, Ghirlandajo in mnogo drugih. Med to množico je zastopan tudi božanski Raffaele Santo z edino sliko: „Madona del divino amore“.

Vrhu vsega tega je tu gori nakopičena ogromna množina vsakovrstnega pohištva, orodja in orožja ter stoterolične posode, zlatnine, srebrnine, bronovine in denarja iz starodavnih časov.

Končno je ondi gori v neki postranski sobani plastičen model mesta Pompeji, ki kaže jako pregledno vse odkopane trge, ulice in posamične palače, kakor tudi še neodkopani del l. 79. po Vezuvu zasutega mesta . . .

Tri cele ure sem hodil po vseh prostranih dvoranah in hodnikih in motril strmé vse to nepregledno izobilje izkopanin. In ko sem se na posled poslovil od velečastite družbe vseh marmornih, brončenih in naslikanih grških Olimpijcev, vzdihnil sem — *mutatis mutandis* — s Schillerjem:

Lepa bitja iz dežele bajne!
Ko ste vladali še vi nam svet,
dičil nas umetnosti je cvet
z nedrija prirode večnotajne.

VII.

V BRLOGIH BEDE.

. . . . Per me si va tra la perduta gente.*
Dante. (La divina comedia).

Po jako utrudljivem proučevanju antičnih umetnin v „Museo Nazionale“ sem se vrnil vnovič v realno življenje današnjega napoljskega prebivalstva.

Krenil sem po neki postranski ulici navzdol proti morskemu obrežju. Bila je tod strma, naglo se znižujoča steza med visokimi, jedva za nekaj metrov narazen vzgrajenimi hišami. Tlak, po katerem so tekli kar celi potoki umazane dežnice vsled pravkar minole plohe, je bil grčav in jamičast, kakor kakšna kozja pot na Krasu. V pritličju na desno in levo so zijali kakor vhodi v podzemeljske jame temni globoki brlogi, po katerih so se gnetle mrkle podobe prebivalcev. Nem, do vratú v svoj površnik zapet, sem taval s svojim dežnikom po vegasti soteski v smelih ovinkih nizdoli, vame pa so se upirali zvedavo-glupi, sovražnobodeči pogledi srečujočih me ljudi. Zdelo se mi je, da sem zašel med pogublence

Dantejevega „Inferna“, nad čegar vratmi so zapisani oni strašni trije začetni verzi III. speva njegove nesmrtni „Divine comedie“ . . .

Po sedemletnem bivanju v Pulju, kjer so bile med rimljanskimi razvalinami svoje dni enake ulične soteske in zagate, sem bil sicer navajen vseh prizorov človeške bede, ki so se razgrinjali ondi pred prestrašenimi očmi tujega gledalca; na četrstoletnem potovanju križem domovine sem dospel tudi v razna istrska in dalmatinska gnezda starodavnih, napol razpalih mest in selišč, po katerih bi o belem dnevu potreboval svetilnice, in neštivilnokrat sem prebredel pač tudi kupe smeti in blata ter vsakovrstnih odpadkov tržaškega „starega mesta“: toda gnusoba in smrad, ki sem ga naletel tukaj, v toli opevanem „lepem Napolju“, presega vse moje doslejšnje izkušnje, ki se dajo izraziti le v razmerju 1 : 1000! Smelo rečem, ne da bi pretiraval, da se mi je obračal v telesu — želodec od studa pri pogledu tolikajšnje bede, nesnage in gnusobe!

Tuji popotniki, bodisi enodnevni turisti za kratek čas in zabavo, ali pa profesionalni „globetrotterji“ in plačani proučevalci ljudskih šeg in običajev — vsi posetniki Napolja, kakor sploh vse Italije, ogledujejo si mesto in njega prebivalstvo le iz daljave, zgolj po njega glavnih trgov in ulicah in to z — voza, z Baedekerjem v roki ali pa v družbi najetega „cicerona“, ki jim razkazuje le najznamenitnejše cerkve, palače in spomenike in kar je drugih enakih odličnejših mikavnosti. Da bi pa kateri izmed znatizelnih motrilcev tujih, neznanih mest in ljudi pogledal tuptatam tudi za poulične kulise, katerim pravijo Italijani „paraventi“, ki zakrivajo pred tujci in — domačimi vso v nebo vpijočo bedo in gnusobo ondi stanujočega ljudstva najnižjih slojev človeške družbe, — to ne pride na misel ne njim samim, kamoli njihovim vodnikom, katerih je sigurno pač sram tolike mizerije toli hvalisanega velemesta, ki ga imenujejo: „La bella Napoli!“

Sicer pa prihajajo vsi enaki popotniki, naj si bodo zasebni „belletristi“, ali pa odposlani potopisci tega ali onega „svetovnega lista“ — vsi taki profani „hodočastniki“ prihajajo v opevano Italijo kot v obljubljeno deželo lepih umetnosti s pesniškim navdušenjem prošinjeni ter motrijo pokrajine, mesta in ljudi z rožnatimi naočniki optimizma, le od solčne strani, ne da bi se brigali za stvari, ki bivajo v osojni senci. Saj je sam „veliki pagan“: Goethe, ki je koncem XVIII. veka prepotoval malodane vso Italijo ter je preživel v nji dvajset mesecev — saj je tudi ta najslavnejši nemški romar po slikoviti Hesperiji v olimpski svoji ravnodušnosti na vsem svojem

trudopotnem potovanju videl samo prijazne, prijetne in lepe reči, ne da bi ga bile vznemirjale odurne, sovražne in grozne prikazni ljudske revščine in bede, ki je vladala takrat po „lepi Italiji“ prav takisto, kakor vlada dandanes.

Uprav ganljivo je, kako se trudi „weimarski Jupiter“ v svojem potopisu, da bi opravičil, ublažil ter olepšal bedo napoljskih „lazzaronov“ in beračev ter sploh uboštvo vsega preprostega ljudstva. To je povsem naravno! Goethe, ki je prinesel seboj polno mošnjo bliščečih cekinov, katere mu je podaril za potnino veledušni mecen Avgust, vojvoda weimarski, je imel pristop v najboljše kroge takratne napoljske aristokracije, — Goethe pač ni prišel v neposredno dotiko z revnim prebivalstvom Napolja, temveč ga je motril le z olimpske višave, odkoder se mu je ves svet zdel cvetoč vrt, v katerem žive v prvotni rajski brezbriznosti le zadovoljni in srečni ljudje.

„Napolj je raj!“ je vzkliknil navdušeni Goethe dne 16. marca l. 1787. v Caserti. „Vsakdo živi tu v nekakšnem omotičnem samopozabljenju . . . Človek pozabi na samega sebe in na ves svet, in zame je čudovito čuvstvo, da občujem le z uživajočimi ljudmi“ . . .

Ko bi se dobri mož vrnil danes na zemljo, začudil bi se pač, kakor „famulus“ njegovega „Fausta“, Wagner:

„Wie wir 's dann so herrlich weit gebracht!“

Kajti ne samo, da se njegov načrt o prekopu panamskega kanala bliža svojemu izvršetku, ne trebalo bi se mu več voziti na tistih, Prokrustovi postelji sličnih dvokolesnicah, temveč udobno v mehkem vagonu bliskovitega brzovlaka sedeč, bi se pripeljal v Napolj v tolikih urah, kolikor je takrat rabil tednov.

V Napolju bi bil razočaran spričo velikanske izpremembe, ki se je izvršila v teku 120 let, odkar je bival ob vznožja ognjevitega Vezuva. Izginilo je veličje napoljskega kraljevstva in pónosna njega prestolnica je postala glavno mesto provincije. In namesto porednonagajive njegove „principese“, ki mu je takrat s svojo razposajenostjo gladila gube na čelu, sprejela bi ga resna žena: Matilda Serao, sloveča napoljska pisateljica, ki pa bi ga ne povabila v Sorrent na najboljše ribe in tečno „mungano“, meso sesajočega teleta, ampak na — izprehod po zaduhlih, smradljivih ulicah starega Napolja. Tam bi mu razkazovala vso infernalsko mizerijo bednega ljudstva, ki jo je naslikala toli živobojno in plastično v svoji najnovejši knjigi: „Il ventre di Napoli.“

Strme bi motril tu uvekovečeni nemški Olimpijec grozovite prizore iz življenja pozemeljskih zavržencev, ki jih je prezrl takrat v svoji mladostni prešernosti in opojni samopozabljenosti.

Tudi jaz, osiveli sanjač o slikoviti Italiji in njeni božanski lepoti, sem se predramil iz svoje idealistične omotice spričo navedene knjige, ki mi je bila verni kašipot po vsem Napolju. Prehodil sem sicer le nekatere v omenjeni knjigi označene okraje in ulice starega napoljskega mesta, a videl sem toliko revščine, gnusobe in bede, da je ne pozabim vse življenje! . . .

Leta 1884., ko je razsajala v Napolju grozovita kolera, ki je zahtevala toliko človeških žrtev, se je sklenilo v prisotnosti kralja Umberta I., da se v svrhu osnaženja in prezračenja mesta odstranijo nekateri starejši mestni oddelki, ki so bili glavno gnezdo nalezljivih bolezni. Podrli so nato sredi mesta kar cele ulice, kakor tudi ob morskem obrežju in v predmestjih, na njih mestu pa nasnovali široke ceste, ob katerih so vzgradili dolge vrste velikih hiš s prostranimi pročelji. Tako so nastali „Corso Umberto I.“, „Rettifilo“, dva velika hotela na prostoru opevanega obalnega okraja „Santa Lucia“, kjer nameravajo sezidati še enajst hiš za preprosto ljudstvo, kakoršne so projektirane tudi v vztočnem predmestju Napolja. Podrli, presekali, razcepili in opredelili so torej mesto na različne okraje in področja, kakor n. pr. na Dunaju po tistem okrog notranjega mesta tekočem „Ringu“. Za to uravnavo so odločili nad sto milijonov lir!

In vendar nima ljudstvo, kateremu je bilo prav za prav vse to namenjeno, od vseh teh svot nikake koristi! Stanovanja po tistih novih hišah so namreč — predraga! Najemnina je po 27 lir na mesec, in jo je plačati za dva meseca naprej.

Na levi strani tistih pouličnih kulis proti severozapadu, navzgor proti kastelu San Elmo in Capodimonte, se zvijajo tesne, mračne, kakor čreva zamotane ulice, kamor po vse leto ne posije solnce. Ondi so takoimenovane „gradelle“, stopnjičaste ulične soteske, kjer bivajo: tatovi, vlačuge in razni drugi zločinci, da ni varno hoditi po njih niti ob belem dnevu, še manje ob večernem somraku ali v temni noči. Tam slone ob voglih mračnih zagat razkuštrane ženske z visoko podpasanimi krili, in rdečimi nogavicami, njih lica pa so pobarvana z rižovo moko in s cinobrom, da se jim že oddaleč pozna obrt. Tu vlada jo

greh, bolezen, tema, smrad in zadušljiv zrak, tu se vrše tragedije bede, sramote in obupa!

Na desni strani tistega „paraventa“ proti morju nizdol se gnetejo odurne pošasti nesnage in bede. Tu so napol strohnele lesene stopnjice, po katerih lezejo ljudje v mračne dupline razpadajočih koč; tam zopet je kamenit prizidek pred črnimi, jedva $\frac{3}{4}$ metra širokimi vrati, pred katerimi sede bledolične šivilje in okrog njih se valja povsem gola deca. Zopet tamkajle vede med kočami polzek, strmo navzdol nagnjen prehod, a sredi ulice se vije črn, smradljiv jarek, po katerem se cedi luža pomij in penasta voda ter vsakovrstna smrdeča tekočina . . .

Vodovod je napeljan le po glavnih trgih in ulicah Napolja, v postranskih zakotjih pa ni vode, ni luči — stranišč pa Lahi po starih hišah sploh ne poznajo, temveč se poslužujejo ambulantnih „latrin“, ki jih ponoči znašajo v morje . . . V novejši dobi so po italijanskih mestih uvedli pač „latrine comunali“, ki pa so tudi toli zane-marjene, da bi se moral napisati nad njihovimi vratmi znani Dantejev verz iz njegovega „Inferna“:

„Lasciate ogni speranza, voi che 'ntrate!“

Razume se pač, da sem vse te grozovitosti napoljske bede gledal le iz daljave, od zunaj, mimogrede z ulice — kdor bi pač se predrznil prodreti v notranjost katerega teh zaduhlih brlogov, podzemeljskih kleti in duplin, ta bi pač ne prišel več zdrav na dan! Nekaj grozovitega mora biti bivati v onih smrdljivih pribežališčih vseh velemestnih malopridnežev in izobčencev človeške družbe. Pravijo, da jih stanuje po šest do osem oseb v eni takšni tesni podzemeljski jami, „basso“ imenovani, ki nima ne oken, ne stranišča, sploh nobene druge odprtine, kakor ena sama vrata, ki pa se morajo pozimi zapirati in vobče ponoči ne morejo biti odprta! Ni čudno torej, da v poletnih nočeh ti nesrečniki zlezejo na ulice ter ležejo kam na prag ali stopnjice, ali pa kar na goli tlak, da spe vsaj na prostem zraku.

Pa ti imajo vendar še svoja zavetja, dočim je baje v Napolju okoli 100.000 ljudi, ki nimajo nobenega stalnega stanovanja, temveč se potikajo, kakor divje zveri, po raznih duplinah, jamah in predorih gori na Vomero, na Posilipu, po morskem bregu okrog Castela d'Ovo, po javnih vrtih, po mestnih zakotjih, po cerkvenih portalih, po stopnjicah in vežah javnih palač in zasebnih hiš. — —

(Dalje prihodnjič.)

TRGATEV TOBAKA.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Trdina Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. II. (V Ljubljani 1906. Založil L. Schwentner). — „Gorjanci so čudovita gora, ki ni odkrila vseh svojih skrivnosti nikomur, ne tujcu ne domačinu“ (72) — z a t o jih ni odkrila, ker smo hodili mimo nje kakor slepi, kakor Parcivali, ki ne povprašujejo po čudežih in so zato zakleti v puščavo in izključeni iz svetlih Artusovih dvorov, kjer kraljuje poezija; zato jih ni odkrila, ker se ji dolgo ni približal mož z bujno fantazijo, globoko zasnovano besedo in krepko ljubeznijo v srcu. Trdina pa je uzrl mnogo čudovitega tam doli na tej „straži hrvatski“, ker je vedel, da je kralj Matjaž naših gor mrtev, dokler ga ne oživi naša duša, da so stvari puste in prozaične dokler jih ne prešine človek s svojo idejo. Trdina je v teh bajkah istino s svojimi mislimi spesnil v enoto, ki jo bo rad gledal gorjanski prostak in vsak izobraženec, ako je le zavzet za kulturna vprašanja. Vse te bajke so simboli in s tem v naši književnosti pravi začetek tiste poezije, ki jo zastopa moderna beletristika tudi v Sloveniji. Pereča satira zoper zablude cerkvenega življenja, satira zoper neiskrenost samostansko je ta gorjanski „Sveti Feliks“, pa ta „Puščavnik Feliks“, ki ga je nazadnje vzel — hudič. Trpek sarkazem šviga po grofovanju in vojakovanju nemških grofov in generalov „Erger Bergerjev“ med Slovenci in Hrvati ob Kolpi, ki jih je nazadnje v hitri umnosti nadkrilil gorjanski Pavel Krese ter jim požgal grad: „Skozi dim pa so

švigale in sikale orjaške ognjene kače, rdeče, rumene, višnjevkaste in zelenkaste in dvigujoč se do oblaka oznanjevale Slovincem in Hrvatom prvi srečni porod narodne pravice in slobode.“ (178). Ta Pavel pač ni bil butec, da bi bil hotel „žreti in lokati“, ko je dobil oblast v roke, in bi s tem uničil plod svojega nastopa, kakor se je to zgodilo puntarskim kmetom v Cankarjevem „Kralju Matjažu in potepuhu Marku“. Da le ne bodo one kače, ki so se dvignile iz plamena gorečega Bergerskega gradu, zagospodarile po vsem ozračju nad našo zemljo ter zavedle slovenske gospode! Vsaj v pripovedki o Kresetovem Pavlu so se nazadnje „slovenski podložniki baje nehali jeziti na nemške oblastnike, ker jih je podučila bridka izkušnja, da bi delali rojaki ž njimi še stokrat huje nego najokrutnejši tujci“ (169). To bi bilo veliko zlo; zakaj potem bi se iz svoje zaslužene graščinske rakve prikazal iznova general Erger Berger, ki se je nekdanj ob Kolpi vojskoval s Turki, pa v vojski šatoril vedno spred, zato ker je tam največ prostora za — obširne kuhinje in prostrano obedno mizo, tisti Erger Berger, ki je po tako junških činih na zator Slovanov podpisal „švabsko-turško“ pobratimstvo; za svoje „zasluge“ (izdajalstvo) je prejel od švabske gospode „zlato svetinjo, ki je bila tolikšna, kakor dno največje majolike stare mere“ (88), od turškega cesarja, prijatelja svojega, pa zlata kola; seveda v pokoj je šel, ko je bil trideset let star, potem pa ni nič delal in premišljeval (137); sploh se nikoli ni nič učil, ker je bil grof (85); izbral si je generalstvo, ker je bila palica njegovo

veselje; škof ni hotel biti, zakaj „škof nima niti toliko oblasti, da bi smel tepsti svoje kanonike in župnike“ (86). No, tej generalski kulturi je Pavel Krese ob Kolpi napravil konec ter s tem vzkresil novo življenje, ki bujno polje ob Bergerjevi grobnici, okrašeni z napisom: „Tukaj počiva v naročju večne slave dika in ponos kvakarskega plemstva, nepremagani junak, grof Anastasius Eberhart Ferchtegott Erger-Berger. Vsak trenutek njegovega dragocenega življenja je bil posvečen blaginji in napredku domovine in človeštva...“ (179). — Take so torej te „bajke“ Trdinove o Gorjancih, o tistem slovensko-hrvatskem svetu ob Novem mestu in Metliki! Ta svet je prava slika Trdinovega bistva; rodno Slovenec, je kot pravi Slovenec živel in delal med Hrvati v težkih časih, ko so drugi naši rojaki tam doli zastopali le Erger-Bergerstvo; spoznal in vzljubil je hrvatsko ljudstvo, ki je iskreno v svojih čustvih ter ne pozna pretvarjanja, ki so ga slovenskim sosedom vtisnili vnanji vplivi. „Hrvatje in Vlasi (pravoslavni) so se vedli v (romarski) cerkvi modro, spodobno, prav po zapovedi, da so se brez dvojbe bolj prikupili, nego njihovi strogi kranjski sodniki“, ki so se iz njih delali norca. „Res velika sreča je za nas, da so Hrvatje in Vlasi tako pohlevne, krščanske duše“, je dejala gorjanska romarica (23, 24, 49). Tako piše Trdina, ki pozna razmere in ljudi po lastnih očeh, ne po izjavah bergerskih generalov in ki ne sodi človeka le po suknji in po šoli, marveč po skladnosti duševnih sil. To je čitatelju prav tako simpatično kakor njegovo pravično razločevanje istinitega verskega življenja od blodenj „čudodelnih zagovorikov“.

Dr. Fran Ilešič.

Miroslav Hirc: Na bezpuču. Odabrane lirske pjesme. (1898—1905.). Zagreb 1906. Tisak Dioničke tiskare. Vlastitom nakladom. — Cena? Teh 33 pesmi, ki jih je pesnik zbral, spada med dobre plodove na drevesu jugoslovanske lirike. Hirc je res lirik, fino čuteč, a že tako neizmerno fino, da se mu včasih potrgajo niti. — On je lirik z namenom. Kot predgovor je pridejal knjigi na prvi strani nekaj estetskih utrinkov, ki mu jih je poslal glasoviti estetik Kršnjavi v prilog zbirke pesmi, ki jo je nameraval izdati in zdaj izdal Hirc; te besede se tičejo poglavitno lirike. Izmed ondotnih izrekov si velja posebno zapomniti tegale: „Lirska pjesma ne smije biti plod refleksije o svome čustvu“; Hircove pesmi so namreč navzlic vsej ognjevitosti besed v precejšnjem odstotku bolj plod refleksije o njegovem čustvu nego izraz čustva samega. No, to ni še tak nedostatek, da je le čustvo samo dovolj močno, in to je pri Hircu; ne vselej: saj ni na svetu pesnika lirika, ki bi vsestransko ugodil visoko-idealni zahtevi, ki jo stavi Kršnjavi: „Lirska pjesma ne sme biti načinjena, nego mora sama sobom postati kao što postaje vzdah ili suza“.

Zbirko je pesnik naslovil po pesmi „Na bezpuču“, ki stoji na str. 41.; torej je njo smatrati za program zbirke. Pesem je lepa in rajši bi videl njo na prvem mestu v knjigi kakor sedanjo („Pjesma slobodne duše“), ki je menda najslabša v zbirki, ker je prisiljena in nam naposled nekaj pove, kar se razume samo ob sebi: „Sve ću vam kazivat, što mi duh ogrieva i što moje toplo srce začarava“. Vendar, ali res „sve“? Kako soglaš s tem moto, ki ga je postavil (v prozi) Hirc pred zbirko, rekoč: „Moja je lirika kratka, jer je lirika časova. Moje pjesme n i s u moj čitav život“. — Iz tega sklepano edino, da je kaj malo stvari, ki pesniku „duh ogrevajo“... Pa mi ne bomo strigli laš vzdolž; a za uvodilno pesem smatramo „Na bezpuču“.

Večina pesmi je, kakorkoli, posvečena ljubezni; drhtava je ta ljubez, skoraj ljubezna druge potence, rekel bi ljubez o ljubezni, vendar je toliko konkretna, da nam ne uide

izmed prstov. Svoj program „Na bezpuču“ je znal pesnik s to ljubezno strniti takole:

„A u hramu ideala kleči život sav,
samrtu joj misu čita svećenica — Zaborav. —
Često ti se u životu mjesto zore hvata noć...
Bog zna, gdje je moja luka, hoću li joj na kraj doć?“

Tako čuti le pravi pesnik, a takisto to ni izraz čustva, ampak je tudi refleksija o čustvu.

Pesmi priporočamo vsakomur. — Posebno pohvalno omenjam še tole zunanost: pesnik je pripisal vsaki pesmi mesto, kje in kdaj je bila prvokrat natisnjena in se torej ne dela nalik drugim izdajateljem pesmi, kakor bi bile vse baš sveže dovršene. Tako odkritost pridobiva simpatije.

Dr. Jos. Tominšek.

P. J. Odavić: Pesme. — Novele, sveska I. U Mostaru 1906. Štamparsko umjetnički zavod Pahera i Kisića. P. J. Odavić je zanimiv pojav. Če bi tudi ne izdajal naravnost, da se je izobraževal in si širil obzorje izven domačih mej, vendar se mi dozdeva, da bi tega nihče ne mogel prezreti. Njegove pesmi so pesmi človeka, ki ni le okusil bridkosladkih sadov schopenhauerske filozofije & co. iz nemih knjig ter se jim z nedvomno naslodo vrgel v naročje, temveč tudi pesmi moža, ki je mnogo živel, mnogo videi, morda tudi mnogo poizkusil in si tako tiste melanholične poze, iz katere govori, ni pridobil le na široki cesti, temveč tudi na višinah življenja. In ta maska zapadnega svetožalja, ki hodi še precej nepokvarjena pota svojih prvih započetnikov, je dokaj čudna na licu srbskih trohejev; nismo je navajeni v čilih ritmih jugoslovanske poezije z njihovo lastno, samoraslo mehkobo. Moderne se mi Odavićeve pesmi ne zde, tudi samotvorne sile je v njih malo zaslediti; formalno jako sigurne in gladke, neoporekljive v lepi formi, me s svojo sentimentalnosolžno atmosfero tuintam jako nepristnih refleksij — Odavić je pretežno refleksiven lirik — vendar niso mogle očarati. Pač pa je slikanje narave nad vse dobro uspelo; ne spominjam se mnogih pesmi srbske literature, ki bi bile boljše od Odavićeve „Daljina me mami“ in več drugih. Tu je pač več poezije, kakor če pesnik zapoje:

„Ja nisam za društvo, to i sam osećam,
U meni druževnog skoro ničeg nema.“

Filistejec bi rekel, da so takšni verzi proza.

Jako simpatičen je Odavić kot pripovednik. Prvi zvezek njegovih novel, ki so izšle v „Mali biblioteki“ Pahera in Kisića v Mostaru, ga vrlo dobro priporoča. Ubrane so na isti melanholičnem temeljni ton, kakor pesmi, kar pa jih ne kazi toliko, ker v epiki težje prodre na površje. Odavić nima kdovečesa modernega na sebi, slikanje razpoloženj in miljeja v smeri sodobnih slovstvenih struj mu ni videti simpatično, ravnotako malo tudi psihologija, ki bi mu tuintam morda celo nekoliko oporekala. Toda to ni glavno, saj so v vsaki umetnosti svobodne smeri, ki ne vprašajo druga po drugi. Odavićeve povestice so dobro izmišljene in pripovedovane solidno, v tonu izkušenega družabnika, v tistem večnomladem slogu, ki je storil Boccaccia za vse čase mojstra novelistične tehnike, dasiravno ga Odavić ni dosegel. Ta slog ne dela pisatelju mnogo težave, ako ga enkrat dobro prouči, in je koristen bralcu zbog tega, ker s „plastiko molčanja“ ustvarja pred njim položaje in osebe v neizpremenljivih tipih. Usode, ki nam jih slika Odavić v svojih novelah so, kakor rečeno, več ali manj žalostne in temne, tako, da človek včasih sam ne ve, zakaj. Tuintam se jih drže še sledovi mladostnih kriz, ki ne izostajajo v življenju nobenega človeka. Morda bi kdo rekel, da se motim, toda dejanje samo me zagovarja, kajti vse snovi so vzete iz dijaških let.

Novelice se vrše v inozemstvu; to in melanholična ubranost cele zbirke bi bila skoraj nekaka turgenjevščina, čeprav se Odavič ne dviga do svojega kolege. Ceno, drobno knjižico, kakor „Malo biblioteko“ sploh, toplo priporočamo tistim, ki pri učenju srbsčine pogrešajo pripravnega čtiva. L. V.

Miroslav Vilhar in njegov spomenik v Postojni.

V svetovnoslovni slovenski Postojni, središču Notranjske so razkrili dne 12. m. m. spomenik najpopularnejšemu notranjskemu pesniku, Miroslavu Vilharju. Skoraj da je bilo že pozabljeno njegovo ime, a krepko žive Vilharjeve ljubke pesmi z njegovimi melodijami vred. Vilharjeve priproste, a iskrene, iz srca do srca prihajajoče pesmi čisto narodnega značaja: „Mila, mila lunica . . .“, „Po jezeru bliz' Triglava“, „Zagorski zvonovi“ i. dr. so danes ne le po vsem Slovenskem, nego tudi po slovanskem jugu znane in priljubljene. Ko se je 7. sept. 1818. l. narodil Mir. Vilhar, je vladalo v naši domovini mrtvilo. Mnogoobetajočemu vzletu slovenskega genija, ki ga je vzklicel na dan veliki Napoleon, je sledila reakcija, ki je uničevala sproti vsakoršen pojav narodne zavednosti in hrepenenja po svobodi. Preprosti narod je vegetiral v kulturnem mraku, v imovitejših meščanskih slojih pa je vladalo kozmopolitstvo in nemškutarstvo. V tem indiferentnem vzduhu je vzrasel tudi Miroslav Vilhar. Hotel je postati vladni ali sodni uradnik, a starši so mu izročili svoje gospodarstvo na Kalcu na Krasu. Tam je živel, pesnil in skladal na skromna, a ljubezniva svoja besedila skromne, a ljubeznive napeve ter jih pošiljal med narod. L. 1848. je prineslo nad našo državo zdrav vihar, ki je razgalil reakcijske megle; zasijalo je slobodnejše solnce. Izpod razvalin je vzklopela na dan narodna ideja, zbudila dremajoče ter razžarila tisoč in tisoč src, ki so hrepenela po svobodi in narodni individualnosti. Tudi Mir. Vilharja je potegnilo to solnce nase ter vžgalo v njegovih duši plamen narodne zavednosti, ki ni ugasnil niti potem, ko so zakrili to solnce slobode novi oblaki reakcije. Kalec in njegov grajščak Vilhar sta postala središče vsega narodnega delovanja na Notranjskem; tam so se zbirali rodoljubi-voditelji ter odtam širili narodno zavednost po vsej deželi. Vilhar je bil inicijativen mož silnega temperamenta, ljubezniv, duhovit in marljiv ter je potegnil za seboj celo vrsto mlajših narodnih delavcev. Dvigniti pevka in dramsko-diletantska društva mu je bila glavna naloga. Zato je pel, komponiral pesmi in pisal igrice. L. 1850. je uglašbil po lastnem besedilu prvo slovensko spevoigro (opere) „Jamsko Ivanko“, ki je imela v ljubljanski čitalnici velikanski uspeh in ki je ohranila svojo — ne le historično, nego tudi glasbeno — vrednost doslej. Spisal in izdal je šaloigrice „Detelja“, „Župan“, „Poštena deklica“ in „Pomota“, ki so jih igrali diletantje povsod. Tako je pomagal Vilhar Slovencem ustvariti lastno kulturo. S pesnimi, igrami in skladbami je izobraževal, razveseljeval in poučeval svoje rojake ter je utrjeval v njih ljubezen do slovenskega jezika in do slovenske domovine. L. 1859. je prišel na Kalec kot odgojitelj Vilharjevih otrok pesnik Fran Levstik in nekaj let kasneje pisatelj Jakob Alešovec. Vplivali so drug na drugega blagodejno in plodonosno. Kot lirik in epik, kot dramatik in skladatelj si je pridobil Miroslav Vilhar častno mesto v slovenskem slovstvu ter so njegove pesmi najti po vseh šolskih berilih. L. 1861. je bil Vilhar izvoljen v kranjski deželni zbor ter se je za par let preselil v Ljubljano. Seveda lirik ne more biti realen politik, zato se je od politike kmalu poslovil, se vrnil na Kalec ter živel ondaj le narodnim društvom in literaturi in glasbi. L. 1863. je začel izdajati v Ljubljani političen list „Naprej“, urejal ga je Levstik. Vlada pa je radikalni list hitro zatrla ter spravila Vilharja celo v ječo. Tam na Žabjaku pa Vilhar ni izgubil svojega humora in svoje sati-

ričnosti ter je v ječi spesnil svoje „Žabjanke“. Sredi najživahnejšega delovanja je Vilhar nagloma umrl dne 8. avgusta 1871. Njegov sin, Fr. S. Vilhar je eden najuglednejših jugoslovanskih skladateljev, njegova vnuka, Bogumila pa igralka v Zagrebu. Spomenik Mir. Vilharja v Postojni obstoja iz piramide in doprsnega kipa; na piramidi je napis: „Čujte gore in bregovi, da sinovi Slave smo!“ pod napisom pa je med simbolom Postojne — dvema človeškima ribicama — cev, iz katere teče živa kraška voda. Vilharjev spomenik je torej obenem za Postojno dekorativen vodnjak: utile et dulce. Načrt za ta spomenik je dal arhitekt Ivan Jager, kiparsko delo pa je izvršil akad. kipar Ivan Repič.

† **Ivan Lepušič.** U Apatovcu poleg Križevca je umrl koncem m. m. hrvatski pisatelj Ivan Lepušič v 52. letu. Pisal je lepe povesti, ki jim je zajemal snov zlasti iz življenja v Bosni. Njegove „Bosančice“ so popularne.

† **Stevan Sremac.** V Soko-Banji je umrl koncem m. m. eden najboljših in najplodovitejših srbskih književnikov, profesor Stevan Sremac. Rojen je bil l. 1855 v Senti kraj Tise. Pisal je velika in krasna historična leposlovna dela iz srbske preteklosti in izborne humoristične povesti iz novosvobodenih krajev Srbije. Sremčeva smrt je velika izguba za jugoslovansko književnost ter izražamo Srbom svoje sožalje.

† **Josip Kozarac.** Hrvatska književnost je v kratkih mesecih izgubila Vj. Novaka, Evg. Tomića in sedaj še Jos. Kozarca, beletrista modernega duha, odličnega umetnika. Rojen je bil l. 1858 v Vinkovcih ter je bil šumar. L. 1887 je začel pisati povesti, novele, romane in pesni. Rodom Slavonec, je zajemal snovi svojim spisom iz slavonskega življenja. Glavna njegova dela so roman „Mrtvi kapitali“ (1889), ter novele „Medju svjetlom i tminom“, „Tena“ in „Mira Kodoličeva“.

GLEDALIŠČE IN GLASBA.

Ivan Cankar: Izjava. „N. Z.“ št. 8. Moralizujoči dominikanec iz Schillerjevih „Razbojnikov“ se je izpremenil mahoma v tulečega derviša; iz poetskih figur in bujnocvetnih prispodob so nastale poulične poskove. Polemika, ki so jo začeli „Naši Zapiski“ poldrugo leto po premijeri narodne igre „Martin Krpan“ brez vsakega povoda in z golim namenom smešiti in poniževati repertoar slovenskega deželnega gledališča ter ožigosati okus ljubljanskega občinstva, ta polemika se je Cankarju prevrgla nakrat v osobne napade in naskoke na mojo čast. Napolniti bi moral polovico „Slovana“, ako bi poizkušal ovreči vse, kar je nagrmdenega v tej „Izjavi“. Da bi smatral g. Iv. Cankar vse, kar je tu napisal, sam za resnico, niti tega ne morem verjeti. Zljubilo se mu je pač, naslikati me kot modernega Jaga ali Franca Moora ali Wurma, in to se mu je pri nekaterih gotovo posrečilo. Kdor pa pozna moje skromno in tiho življenje ter mojo nesebično, a ne brezuspešno deloljubnost, kdor me skratka pozna osobno, tisti ve, da je podal Iv. Cankar v „N. Z.“ le smešno, odurno karikaturu in nikdar ne moje slike. Zatorej ne morem zlorabljati „Slovanovih“ strani za osobno maščevanje ter za zagovarjanje svoje osebe, ker nočem slediti nikomur na polje brutalnega psovanja. Konstatiram samo to, da je žalostna podivjanost in posurovelost politične polemike zašla tudi na doslej čista tla slovenske umetnosti. Meseca maja 1906 so očitali „N. Z.“ barbarsko brezokusnost vsem onim Slovencem in Slovenkam, ki so jim kdaj ugajale izvirne narodne igre ter so smešili mene na način, ki je bil celó v slovenski publicistiki še nedosežen; meseca julija so

smelo očitali meni, da sem nekak naroden parasit, ki se brez zasluge redim in pasem ter da imam polno culo prepričan, katerih nobeno ni moje; meseca avgusta pa so izpraznili kar poln podposteljni lonec (Cankarjeva poetska figura!) na mojo glavo ter so priporočili p. t. občinstvu g. Cankarja kot mučenika, ki sem mu delal strašno krivico jaz, pobalin, falot, intrigant itd., itd. Francoz pravi „Le style c'est l'homme!“ Da misli tudi velik del mojih rojakov tako, kakor Francoz, so mi dokaz premnogi pisмени izrazi simpatij iz vseh delov naše domovine ter so mi v tolažbo ustni izrazi mnogih Slovencev, obsojajočih tak ton literarne polemike in tak način pobijanja nasprotnika. „Slovan“ je „Našim Zapiskom“ vedno le mirno in taktno odgovarjal ter je neutemeljene napade zavračal; napadel, smešil in blatil pa je le g. Iv. Cankar, dasi sem mu bil prijatelj. Ako me kdo atakira z gnojnico in blatom, imam težko stališče; metati gnojnico in blato nazaj, ni posel mojih rok, ustavlja pa se mu tudi moj želodec in moj nos. Zato priznavam javno, da takega duela s takim orožjem ne sprejemam od nikogar in od nikoder, ker je pod mojo častjo.

Zavrnil pa moram vendarle prav kratko in zopet čisto mirno vsaj nekatera podtikanja in sumničenja, o katerih se mi še sanjalo ni, katera pa je skuhala strupena fantazija. V „Slovenca“ nisem nikdar pisal anonimnih člankov proti „Dramat. društvu“, nego jih je pisal brez mojih inspiracij in brez moje vednosti g. K. Kdor se hoče o tem natančneje informirati, naj vpraša uredništvo „Slovenca“! Kot pošten žurnalist, ki ve, kaj je uredniška tajnost, imena ne morem izdati, dasi ga slučajno vem; morda pa se oglasi g. K. sam. Anonimno sem pač pisal mnogo kot urednik naprednega političnega lista in kot sodruhin politiknih naprednih časopisov; da je pisal Cankar za „Slovenca“ tudi s pseudonimi podčrto (n. pr. Ivan Gradar), je njegova pravica. Da nisem pisal „Edinosti“ nikdar reklame zase, nego se potezal vedno le za literarno strujo, ki sem se takrat, pred 10 leti, zanjo bojeval ter se le branil napadov (n. pr. dr. Janka Pajka, P. Pajkove i. dr.), vé uredništvo „Edinosti“, bi vedela † Iv. Škrjanec, † A. Majaron in vesta Cotič ter dr. Goestl. Potezal sem se za spise modernih poetov in beletristov, boril se za svobodno umetnost, in tega me ne bo sram do smrti! Javno so priznavali in hvalili mojo literarno delavnost Josip Stritar, A. Aškerc, Viktor Bežek, hrvatski, srbski, češki in tudi nemški listi in jo priznava še danes slovenska javnost. Tudi Cankar je bil do nedavna z mano; da danes ni več, zato svojih svobodomiselnih načel vendar ne izpremenim nikdar. Intendant slovenskega gledališča vodim že drugo leto doslej docela brezplačno, nerad in le na opetovano in silno zahtevo merodajnih krogov. Vsiljeval se nisem nikdar, pač pa so me prosili, naj se žrtvujem in mi ponujali nagrado drugi! Kdor se hoče o tem natančneje informirati, naj vpraša g. dr. K. Bleiweisa viteza Trsteniškega. Pristavljam le še, da nisem nikdar nikogar izpodrival, nego da se sam prav rad takoj povsod umaknem vsakomur, ki hoče delati mesto mene. Če hoče „Dramat. društvo“ poveriti intendantu g. Cankarju, me bo le veselilo. — Po tajništvu „Slov. Matic“ ne stremim in ne bom stremil, pač pa sem g. E. L. ne le ustno, nego tudi v „Slovanu“ opetovano izrekal svoje soglašanje in pohvalo. — Iz uredništva „Slov. Naroda“ sem odšel v najboljšem prijateljstvu z bivšimi kolegi le zaradi svoje družine, ki je s 60—80 gld. nisem mogel preživljati. G. M. Malovrha pa ne izpodrine nihče, ker je definitiven urednik in ima določeno pokojnino. — Na magistratu sem imel 2½ leta 50 gld. in kot tajnik, dramaturg, učitelj in nadzornik v eni osebi po 50 gld. na mesec. Obe plači sem si krvavo zaslužil ter bi tista leta, ko sem služil kot tajnik

gledališča, ne privoščil niti svojemu sovražniku! Ali sem za to rejen parasit? — Igra, ki ne napolni gledališča niti dvakrat in pri kateri se mora že za drugo predstavo izdati veliko število prostih vstopnic, taka igra se v gledališču, ki mora imeti od vsake predstave dohodek, ne more držati ter je tudi naslednjega leta intendant ni dal ponavljati, kar bi bil rad storil tudi jaz. Res pa je, da je imela drama „Kralj na Betajnovi“ pri Cankarjevih literarnih somišljenikih kolosalen uspeh, ki pa blagajnici ni prav nič merodajen. G. Iv. Cankar nazivlja Sudermanna „golega, gladkega, teatralika“ ter piše, da sem „brezvesten“ človek, ker mu ga stavljam v izgled. Sudermann, avtor „Časti“, „Doma“, „Sreče v zatišju“ in „Konca Sodome“ (da drugih del ne omenjam), je dramatik svetovne slave ter igrajo njegove drame celó v Parizu. Zakaj pa ne poženó Schlenherja preko praga, ker daje igrati ta Sudermannova dela na Dunaju? Zakaj ne igrajo Cankarjevih del? Naj jih ponudi! — G. Dragutinović potrjuje docela moje besede v 9. zv. „Slovana“, in g. A. Aškerc se ne spominja, da bi v tej zadevi sploh govoril z mano. — V druge očitke se ne morem spuščati; več kot dovolj osebnosti je že to. Vedno sem imel čiste roke in čisto vest, in to je, kar mi je v ponos in kar mi je v ščit pred vsemi napadi! Javno živim, javno delam in javnosti prepuščam sodbo tudi o tem sporu, ki ga nisem izzval jaz, nego sem bil izzvan in napaden pri mirni in dostojni obrambi slovenske publike ljubljanske in slovenskega deželne gledališča! S tem pa sem z g. Cankarjem pri kraju za zmerom.*

Fr. Govékar.

UMETNOST.

II. jugoslovanska razstava v Sofiji. Dne 26. avgusta t. l. se je otvorila v Sofiji II. jugoslovanska umetniška razstava, ki se je udeležilo tudi 18 slovenskih slikarjev s svojimi najnovejšimi deli. Ta razstava dokumentuje iznova kulturno vzajemnost Bolgarov, Srbov, Hrvatov in Slovencev, vzajemnost, ki se je dejansko ustanovila v Belemgradu l. 1904. Pridržujemo si poročati obširneje o razstavi umetnikov vseh štirih jugoslovanskih pobratimskih narodov v prihodnji številki „Slovana“. — Obenem z razstavo se je otvoril III. kongres jugoslovanskih časnikarjev in književnikov, ki naj nadaljuje v Belemgradu in v Zagrebu začeto akcijo za vzajemno književno in časnikarsko delovanje Jugoslovancev ter II. shod jugoslovanske akademične mladé. Veseleči se iz dna svoje duše vseh teh dokazov srčnega in umstvenega zbližanja jugoslovanskih kulturnih delavcev, izražamo želje, da bi vsi sklepi na teh shodih obrodili mnogo pozitivnih sadov na procvit jugoslovanske kulture in na čast vsega jugoslovanstva. Pozitivne sadove pa bodo imeli ti sklepi le tedaj, če se bodo tudi izvršili.

Matevž Langus. Petdeset let je preteklo, odkar je zatisnil trudne oči znameniti slovenski slikar Matevž Langus. Primerno je torej, da se ga na tem mestu nakratko spominjamo. Rodil se je 9. septembra 1792. leta v Kamnigoricu na Kranjskem kot sin ubožnega žebjarja. Težko je preživljal oče veliko družino in ubožstvo se je naselilo v njegovo hišo. Pa dokler je živel oče, se je vsaj izhajalo; a ko je ugrabila očeta nelzproсна smrt, tedaj se je pričelo pri Langusovih žalostno življenje. S petimi nepreskrbljenimi otroki se je morala mučiti ubožna udova in težko delati ves dan, da je preživela družino. Devetletni Matevžek je razbijal s svojimi brati v kovačnici ter delal žeblje, ki so jih potem prodajali

* Svojo trditev, da piše g. Iv. Cankar tudi v „Našo moč“, preključujem, ker je dopisnik tega lista, „I. Cankar“ le brat Ivana, t. j. semenišnik Izidor Cankar. F. G.

MIROSLAV VILHAR V JEČI.

za mal denar. Tako delo pa mu ni prijalo, saj so njegove misli letale višje. V prostih urah si je napravljaval iz železne rude barvo in je začel slikati po steni in po različnih domačih pripravah. Umevno je, da to početje njegovi materi ni bogve kako ugajalo: Matevž je moral večkrat trpeti vsled svoje ljubezni do barv in slikanja. A to ga ni preplašilo. Čutil je v sebi slikarski poklic in hodil je v cerkev ter opazoval različne slike, ki jih je potem poizkušal doma posnemati. Večkrat se mu je to prav dobro posrečilo. V poznejših letih je slikal že precej lepe slike, ki jih je potem za mal denar prodajal sosedom. Ob nedeljah je delal daljše izlete v okolico ter pridno obiskoval razne cerkve in kopiral slike. Ko je bil star osemnajst let, se je seznanil v Radovljici s celovškim slikarjem Schreibersom, ki je slikal v gradu grofa Thuma. Ta je dečka kmalu pregovoril, naj gre z njim v Celovec učiti se slikarstva. In proti materini volji jo je Matevž pobrisal v Celovec. Spočetka je bila mati žalostna, a kmalu se je potolažila. Ker je odšel njen sin v Celovec, ki je bil takrat še avstrijski, dočim je bila Kranjska pod francosko vlado, je bila odstranjena nevarnost, da postane Matevž fran-

coski vojak. In tako je bilo materi končno celo prav, da je ušel.

Pri Schreibersu se pa Langusu nikakor ni godilo tako dobro, kakor si je predstavljaval. Moral je opravljati najtežja hišna opravila in služiti celih šest let. Ukaželjni mladenič bi bil rad obiskoval nedeljsko šolo, a mojster mu tega ni dovolil. Učil se je torej skrivaj pisati in čitati. Po šestletni službi pri Schreibersu pa se je Langus naselil v Ljubljani, kjer si je s pridnim delom prihranil precej denarja. Zdaj je mislil, da se mu uresniči njegovo davno hrepenenje, priti na slikarsko akademijo na Dunaj. A kaka prevara! Vrnila se mu je prošnja: Langus je bil namreč že prestar in vsled tega ni bil sprejet. Toda obupal ni! Pridno se je učil sam in končno se mu je vendar uresničila davno gojena želja: po priporočilu Frana Kavčiča, upravitelja akademije, je bil sprejet. Kavčič mu je tudi izprosil dovoljenje, da sme obiskovati cesarsko galerijo slik. Tu je posedal cele dneve, študiral, kopiral in risal. Na Dunaju se je seznanil celo s knezom Metternichom ter je posnel zanj Corregiovo sliko: „Jo z Jupitrom“.

Ker pa mu je primanjkovalo denarja, se je moral po dveletnem učenju vrniti zopet v domovino. Nastanil se je iznova v Ljubljani in poslikaval sobe, ker drugega dela ni dobil. Že takrat niso imeli Ljubljanci dosti smisla za umetnost! Langus se je lotil torej obrti ter je imel prav mnogo posla; v dveh letih si je prihranil toliko, da je mogel potovati v Italijo, kar je že tako dolgo želel.

Peljal se je najprej v Benetke, kjer si je ogledal nesmrtna dela Tizianova. Žalostnega srca je ostavil Benetke, ker je spoznal, da je med deli teh mojstrov tako majhen in neznamenit. Iz Benetk je potoval v Rim, kjer se je seznanil s slikarjem Josipom Antonom pl. Gegenbauerom, kateremu je potožil svojo nesrečo, da je doslej s svojo umetnostjo tako malo dosegel. Gegenbauer pa ga je potolažil, da je malo slikarjev, ki bi bili v njegovih letih že toliko dosegli. Te besede so Langusa pomirile in z veliko skrbjo je počel proučevati znamenita dela Rafaela. — Iz Rima se je napotil v Napolj, odtod v Firence, se ustavil v Perudži in potem v Milanu. Iz Milana se je vrnil zopet v domovino in se je nastanil v Trstu. Na materino pisanje pa se je vrnil v Ljubljano l. 1829. (Dalje prih.)

NAŠE SLIKE.

C. L. Sejmur: Dalmatinka. — **Sr. Magolič: Ob Savinji.** (Fot.). — **Vaclav Brožík: Delavčev obed.** — **Trgatev maka v Bosni.** — **Cabanel Aleksandre: Tamara.** Prizor iz Lermontovega „Démona“. Cabanel (roj. 28./IX. 1823. † 23./I. 1889. v Parizu) je slikal mitološke in pravljene sužete ter religiozne slike. „Démon se vrši na Kavkazu. Tamara je bila kovarna ženska, ki je dajala svoje ljubimce moriti. — **V savinskih planinah.** (Fot.) — **Trganje tobaka** na meji Bosne, Hercegovine in Dalmacije. — **Miroslav Vilhar** v ječi na Žabjaku.

Dr. IVAN ORAŽEN

zdravnik v Ljubljani, je otvoril na Turjaškem trgu šte. 4 v I. nadstropji svoj **ortopedično-zdravilni zavod** v katerem se bode zdravilo: **raznovrstno skrivljenje hrbtenice, izbočen hrbet, neenake rame, neenaka ledja** in tako dalje.

(Proste vaje in vaje na aparatih.)

Stariši se opozarjajo, da je uspeh zdravljenja v začetku skrivljenja mnogo boljši kakor pa pozneje.

Vse se izvršuje pod osebnim nadzorstvom dr. Oražna, ki daje pojasnila ob svojih ordinacijskih urah od 9.—10. dop. in od 2.—3. pop. v Wolfovih ulicah 12, I. nadstr.

Zobozdravnik

dr. Alojzij Praunseis

ordinira od 8.—12. in od 2.—6. ure, ob nedeljah in praznikih od 8.—12 ure

v Ljubljani, Marijin trg 3,

Plombira zobe, vstavlja nove umetne zobe in zobovja. leči zobne in ustne bolezni.

Izdiranje brez bolečin s kokainom, v narkozi itd.

Ustanovljeno leta 1842.

Tovarna oljnatih barv, laka in firneža z električno gonilno silo.

BRATA EBERL

== LJUBLJANA ==

Slikarja napisov in lakirarja, dekoracij, stavbena in pohištvena pleskarja.

Delavnica: Igriške ulice šte. 8. Trgovina in pisarna Miklošičeve (franciškanske) ulice 6. Telefon št. 154

Zaloga čevljev

Julija Stor v Ljubljani

v Prešernovih ulicah št. 5.

Največja zaloga moških, damskih in otroških čevljev, čevljev za lawn-tenis in pristnih goisserskih gorskih čevljev.

Elegantna skrbna izvršitev po vseh cenah.

Tovarna stolov Franceta Švigeljna

na Bregu, p. Borovnica, Kranjsko

izdeluje vsakovrstne stole od preprostih do najfinejših po najnižjih cenah brez konkurence.

Ilustrovani cenik pošlje se na zahtevo zastoj in franko.

Engelbert Franchetti

brivec

v Ljubljani, Sodnijske ulice 2

v hiši gospoda župana Ivana Hribarja

priporoča svojo najelegantnejšo in z vsemi higijeničnimi aparati urejeno brivnico. Za dobro in točno postrežbo je najbolje skrbjeno

Svoji k svojim!

J. Soklič, Ljubljana, Pod trančo 1.

Tovarniška zaloga klobukov, cilindrov, slamnikov in čepic.

L. Mikusch v Ljubljani

Mestni trg številka 15

priporoča

dežnike in solnčnike

v največi izberi po najnižjih cenah.

Pivovarna T. Fröhlich

== Vrhnika ==

||| priporoča svoje najboljšje na plzenjski in bavarski način varjeno marčno pivo. |||

Zaloga v Ljubljani, Slomškove ulice 27

Na tem znaku so razvidne trgovine, v katerih se prodajajo SINGER-JEVI šivalni stroji.

Singer Co. delniška družba šivalnih strojev

Ljubljana, Sv. Petra cesta 4.

Alojzij Kraczmér

Največja trgovina z glasbenimi instrumenti

Ljubljana, Sv. Petra cesta 4.

Priporočano najboljša in največja zaloga vseh glasbil. Velika zaloga izvrstnih instrumentov na lok, pločenih in lesenih troblju, harmonik na meh in ustnih harmonik, kakor tudi pristno laških strun. Velika zaloga tamburic. Lastna delavnica za popravila: Ljubljana, Sv. Petra cesta številka 6.

DRAGOTIN HRIBAR

LJUBLJANA.

Tiskarna

Založna knjigarna
Knjigoveznica

Trgovina s papirjem
pisalnim in risalnim orodjem ter
glasbenimi potrebščinami.

Sklad šolskih knjig in molitvenikov na debelo in drobno,
Zaloga poslovnih knjig in tiskovin.

I. kranjska tvornica pletenin in tkanin

DRAGOTIN HRIBAR v Ljubljani.

priporoča cenjenim gg. trgovcem in kramarjem v mestu in na deželi svoje izdelke, kakor: nogavice, rokavice, gorenjske jopiče, gamašne, otročja oblačila, telovnike za gospode in lovske telovnike itd. — Blago najboljše kakovosti, cene nizke, postrežba točna.

Slavnemu občinstvu v Ljubljani pa najuljudneje priporočam v nakupovanje omenjenih predmetov

tovarniško zalogo v Šelenburgovih ulicah 13.

Kdor kupi enkrat ostane gotovo zvest naročnik mojih izdelkov.

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana na 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna ————— petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru. —————

Lastnina in tisk D. Hribarja v Ljubljani. — Odgovorni urednik Fran Govékar v Ljubljani.